

زوانو گۆرانی - هه ورامی

ناجیح گولپی^۱

کاتی قه بوولکردن: ۲۰۲۰/۱۰/۱۶

کاتی وه رگرتن: ۲۰۲۰/۰۶/۲۱

پوخته

زوان گوران زوانیوی قه دیمین جه وه لاتو پالینه "ئیرانی"، جه سهرده مو دهسه لاتو په هلهوی ئەشکانینه بیهن هه تا سهرده مو دهسه لاتو ساسانیه کان، رځخیش مه گیلانوه په ی زوانو فارسی کۆنه ی و ئەوئستای، دمای ورا ی ساسانیه کان و دهسه لاتداری عه ره بی و ئیسلامی ئی زوانه قه دهغه کریا، وه لیم بری مهردمو ئی سهرزه مینو پالیه به نامی یاری ساسان شورپی واتشان ئیمه قه بول نمه کهرمی زوان و فهرهنگی دیرینو باو باپیرانیمان دلینه بشو، مه شو زیننده بازمیش، ههر بۆنه و ئینه یوه ئاینو یارسانیشان مه رزناره، زوانو گورانیچ بی به زوانو ئاینه که ایشان و زوانو نویسته ی و قسئیکه رده ایشان، چون وه لتهر زوانو وئشان بی. به ئامای عه ره بی و ئیسلامی زوانو فارسیشان کهرد به زوانی ره سمی ده ولتهی هامشان چهنی زوانو عه ره بی، ههر بۆنه و ئینه یوه زوانو فارسی سیماو زوانو عه ره بیهن گهرتینه. فریوه جه زوانه شناسی و وه ره که وشناسی زوانو گورانی به زوانیوی وئسه ر مزانانی، ههر گیز زوان ئه شناس په سهندش نمه کهر و که زارو زوانو کوردی بۆنه، چون کولتی جیاوازیی جه گه شه و تاریخنه و گرامر و فنه تیکه نه ههنی، ته نیا ئانه که برا زوانیمنی و هامسی و تیکه لئیمی. په ی نمونه ی تائیسه هیچ زوانشناسی ئه وروپی زاتش نه کهردهن بواچو زوانی رومانی - لاتینی که زوانیوی په یه رن سه ده کانه و ئه لو میلادینه جه ئه وروپانه بیهن، زاریوهن جه زوانو ئیتالی یام فهره نسی، وه لیم ئه چئیکه کورد زوانو گورانیچ کهردهن به زارو زوانو کوردی، وه خته کارینه ئی زوانه زیاته ر جه ۱۲۵۰ سالی وه لئو زوانو کوردینه تاریخ و ئه ده بیاتش بیهن، که ئینه ئه قلی زانستی و زوانشناسی قه بولش نمه کهر و.

کرئیل واتئ: گۆران، هه ورامی، پالهوی، فنه تیک، زار، یارسان، پالنگان.

Gorani-Hawrami language

Najeh Gulpy¹

Recive data: 2020/06/21

Acapte data: 2020/11/16

Abstract

The Gorani language is an ancient language of the Pahlaviyan region in Iran and dates back to the Parthian and Sasanian Empires. It can originally be traced back to the Old Persian and Avestan languages. After the fall of the Sasanian Empire, and the Arab and Islamic conquest, the language was banned. As a result, some of the people in Pahleh, who were called Yari Sasan, rose against the injustice and attempted to preserve and promote the culture and language of their forefathers. They found the Yarsan religion and adopted Gorani as their written and ritual language. By the advent of Islam and the Arab conquest, Persian and Arabic became the official languages. Thus, the Persian language was highly influenced by Arabic. Many linguists and Orientalists consider the Gorani as a separate language. The linguists have never confirmed that Gorani was a dialect of Kurdish language because the two languages have undergone grammatical and phonetic changes over the course of history. One can claim that as a sister and neighbour languages, we are intertwined. For instance, no European linguist has ever claimed that the Romanian-Latin language, which belongs to the early centuries AD in Europe, is a dialect of Italian or French. However, Kurds have turned the Gorani language into a Kurdish dialect, while Gorani has a history and culture that is over 1,250 years older than the Kurdish language, and this is not confirmed by the science and linguistics.

Keywords: Goran, Hawrami, Pahlavi, Phenetics, Dialect, Yarsan, Palangan.

¹ PHD. Author and Researcher, Halabja University, Kurdistan-Iraq.

وهرواته

دیاره ن چاوه خته وهن نامی گورانی و ههورامی په یذا بینی دلی سهرچه مه ویه رینه کانه، ههمیشه ههردوی پیوهره نامیشان ئاومینه، ئه گهر واته بوشان گوران، ئه کید نامی ههورامیچ دلیو دوی که مانانه ئاومینه، پیسه ((گوران/ ههورامی)). جا چی باسه نه گهره کمه ن رۆشنتهرش بکه رووه که زوانی گوران زوانیوی فره قه دیمی بیه ن و سهرچه مه تارپخه یه کانه نه نامی گورانی ئاومینه وه لیم چی دمایه و نامی ههورامی که وتینه سهر و زوانی.

په یه یی زوانو گورانی مه گیلووه په ی وه لیبو سهرده مو ساسانیه کان، که ئاڈی وری زوانو گورانی په روائز وزیا جه لاو دهسه لاتو عهره بی و ئیسلامیوه، چون زوانو گورانی زوانو ئاینی و نویسته ی و ئه ده بیاتی بیه ن ئه چا سهرده منه، ته نیا به لگی که ئیسه هه ن وهرو ده سینه شیعه کئی بالولی ماهینی، بارولی زاناینی که سه ده ی دووه می کوچینه ژیان و نویستینیش، که باسو ئه ووژیونای ئاینو کونو ئه یرانی مه که رونه.

زوانی گوران دروسیان جه دیالیکته کانو (ههورامی) و (گورانی بنه رته ی): که ئه چی له هجان دروسیان: یارسان، شه به ک، باجه لان، زهنگنه، جمور، شیخانی، سیامه نسوری، داوده، رۆژبه یانی، ئه ولمه لیکیه کئی قه لاو قه وه ی و مازینده رانی و ههورامیه کیو که نوله ی و یارسانه کیو زهرده ی و ریزاوی و گه وره جوئی. ههر پاسه برپو ده سه به ندیی هه نی که (زازای، زازاکی- دیملی) به دایلیکتو جه زوانو گورانی منیاره، وه لی ئه گهر ته ماشه و گه شه ی و فارپای تاریخی زوانو گورانی و زازای بکه رمین، که میوه جیاوازیشان په ی په یدا بیه ن، ههر به یه ک زوان داینیشان قه له م، یام به دوی دایلیکتیو زوانیوی ئه ژمار مه کریانی، وچیان زوانی گوران- زازا. مه کریونه بواچمی که (گوران/ ههورامی) زوانیوه نی، وه لیم زازا که میو جیاوازییش په یذا که ردینی چه نی گورانی متاومی بواچمی شونه ماو کرمانجی و تورکی زاله بینه ملشهره.

سهرچه مه ویه رینه کان و ئه ده بیه کانو کوردینه گوران به دایلیکتیوه زوانو کوردی نریانره، یانی لاو کورده کانوه پاسه مزانان. وه لیم په یلوی فره بینه و زوانئه شناسان و وهر کهوت ئه شناسان، زوانو گورانی- ههورامی به زوانیوی جیا مزانان جه زوانو کوردی. ورده کاری رازوانو ههورامی و زهنگنه و کاکه یی و زوانو شاعیرانو قه دیمی ههورامانی مهوزمی ساری و جیاوازیه کان مهوزمی وهرو چه مان، تا رۆشن ببوه په یمان که زوانو گورانی یام ههورامی چنده نزیکیه تی یام دوورینی جه یوترینیوه، چیگه نه رازوان و په ساکانو زوانی مه که رمی سه نگه و مه حه کی، نه ک سوزو ویپهرسی.

ویهردهو زوانو گورانی

فره و سرچمه و به‌رینه‌کان ئاماژه پانه‌ی مه‌که‌ران که زوانو گورانی ئه‌وامه‌نه‌و زوانو په‌هله‌وی بیه‌ن، که سه‌رزمینو پالینه ده‌سه‌لاتش بیه‌ن، وه‌لیو ئامای سوپاو عه‌ره‌بی (تازی) په‌ی ئی سه‌رزهمینه . سه‌رزهمینه پالهی وریتی بیه‌ن جه‌ مادی گولانه‌ی و مادی گه‌وره‌ی، (سنورو ماده‌کان جه‌ وه‌لیو زاینه). زوانو گورانی سه‌رده‌مو پالینه، ئه‌شکانی په‌هله‌وینه، سه‌ره‌مه‌ر بیه‌ن هه‌تا سه‌رده‌مو ساسانیه‌کان. (من مه‌به‌ستم ئانه‌ نیه‌ن، که گردو مه‌ردمو ئی سه‌رزهمینه ته‌نیا پی زوانیه قسیش که‌ردیو ئه‌چا سه‌رده‌منه، دیاره‌ن هه‌ر ساترابی، هه‌ر ناوچی زوانو ویش بیه‌نش، چون ئه‌چا سه‌رده‌منه ده‌وله‌ت و ده‌سه‌لاتداری به‌کزان نه‌بیه‌ن) یانی ئه‌چی سنوره‌نه زه‌مانیو نه‌ته‌بی ئی سه‌رزهمینه ئه‌پی زوانیه قسیشان که‌ردینی، جه‌ فارس و گیلان و مازیندران و ئازهر بایجان و هه‌ورامان و شه‌به‌کستان زه‌نگنه و جمور و باجه‌لان و که‌نوله، یانی غه‌ربو ئاریانی، ئیرانی... هه‌تا مه‌یاوو زازا.

زوانو گورانی یانی زوانو گوره‌کان، ئا مه‌رده‌مه که جه‌ سه‌رزهمینه پالینه ژیوان، هه‌که ئاینشان زه‌رده‌ستی بیه‌ن، ئاینو زه‌رده‌ستیج وه‌لیو هه‌وته‌ره‌و عه‌ره‌بی و ئیسلامینه ئه‌چی وه‌لاتنه بیه‌ن، پاسه‌ بو واتئ (گوری - گورانی) وه‌لیو ئاینو ئیسلامینه بیینه، سه‌رده‌مو پالیه‌ویه‌کانه‌نه، ساسانیه‌کانه‌نه بیه‌ن، وه‌ختیو ده‌سه‌لاتو ساسانیه‌کان نیمه‌ دور‌گه‌و عه‌ره‌بیش گه‌رته‌نه، ئاوه‌خته عه‌ره‌به‌کئ بت په‌رسی بیئی، وه‌لیم ساسانیه‌کئ ئه‌هورامه‌زادی په‌رسیئی، که‌خوای تاقانه بیه‌ن، پی جو‌ره واتئ گوری لوانه دلئ عه‌ره‌به‌کان (گافر)، وه‌لیم عه‌ره‌ب نه‌تاوو ده‌نگو (ف) بدرکنو، ئتر بیه‌ن به‌گافر، هه‌رپاسه (گ) چشا نه‌درکنان، بیه‌ن به‌(کافر)، دما‌ته‌ر (ف) وارپانه په‌ی (و) بیه‌ن که‌کاور و گاور. یانی نه‌ک هه‌ر ئی واتئ، فریوو واتئ ئاریی سه‌رده‌مو ساسانیه‌کانه‌نه لویئی دلئ عه‌ره‌بی ئیسه مه‌وره‌شاشانوه په‌نه‌مان. وه‌ختو په‌یدا بیه‌یو دینو ئیسلامی، واتئ گوری په‌ی گردکه‌سیو، که‌ غه‌یره ئیسلام بیه‌ن وچیینه. ئتر ئه‌چا وه‌خته‌وه‌ن مه‌ردمو ئی سه‌رزهمینه ئاریانیه به‌کافر منیاره، چون ئاینو زه‌رده‌ستیجان بیه‌ن، شونیه‌ره ئاینو یارسانیشا بیه‌ن. (نیکرفتار، ۲۰۱۳: ۲۴)

به‌پاو سه‌رچه‌مه وه‌رینه‌کان که باس مه‌که‌رو ئاینو یارسانی دماو وپای ساسانیه‌کان په‌یدا بیه‌ن، که به‌ ماناو یارو ساسانی، یارو سانی دریژه‌شان دان ئه‌پی ئاینیه و به‌ زوانو گورانی، گردمان مه‌زانمئ ساسانیه‌کئ ئاینشا زه‌رده‌ستی بیه‌ن، یانی زوانو گوران - گورانی بیه‌ن، که عه‌ره‌ب ئامان ئی سه‌رزهمینه ئیتر ئی زوانه تا ماویوه دریژ قه‌ده‌غه کریان، چون زوانو کافری بیه‌ن، ئه‌گه‌ر به‌ره‌میوی نویسیاشا بیه‌بو، دلینه شی‌ه‌ن. (حسینی ۱۳۸۳: ۲۸۹) تاخایتی دوا‌ی و قسیکه‌ره‌دیج به‌ ته‌رسیوه بیه‌ن، هه‌رچی به‌ره‌می نویسته بیه‌ن دلینه شی‌ه‌ن، بیجگه‌م ئانه‌ی، هه‌که شارته‌نشانوه. جه‌ داستانه‌هه‌ماسیه‌کان، په‌سه‌و بیژهن و مه‌نیجه‌ی و په‌زه‌نامه‌ی که‌نیزه‌ک (به‌زم نامه‌ی که‌نیزه‌ک) په‌سه‌م و زوراب، دره‌خت ئاسوریک هه‌که وات و واچو میانو دارخورمای و بزیه‌مه‌که‌رونه، دارخورماو و سارای و بزوه

کویسانی، بهزوانو گورانی. ئی رازی زیاتهر جه ۲۰۰۰ سالان نویسیان، هه لای فره تهرین واتیش گورانه کئی میوانشنه، یانی زوانو گورانی ئه چینه ی زیاتهر عمرش هه ن. یام زوانو فریوه جه داستانه هه ماسیه کانو ئاریان زه مینی به زوانو گورانیه ن، فریما دینی وانیئیماره. دیاره ن که س ئینکاریش نیه ن جه فاریای زوانی، که هه میشه ئینا فار و جمه.

په ی ئی باسه کولیه که لکم جه ئی سه رچه مان هورگیرته ن (حسینی، ۱۳۸۳: ۲۸۹) ئه ویه تهر کتیبو که شکول (نیکرقتار، ۲۰۱۳: ۲۴). هه رپاسه قه باله کئی هه ورامانی، که یوشان به زوانو په هله و ی ئاسه رده میه بیه ن، جه کتیبو جوگرافیای تاریخی پالنگانی، نویسته یو د. محمه د باقر پیری، ئاشکراش مه که رونه، که قه باله ی بهرم به زوانو په هله و ی ئاسه رده میه نویسیان، به زوانی ناوچه و پالنگانی یام هه ورامانی، زیاتهر رۆشنش مه که روه که به ئه لف با ی هه ورامی نویسیان، یانی زوانو گورانی. چون جه باسه که شه نه نامی پالنگانی به شارو گورانی نامی بیه ن ئا سه رده مه. شونیه ره شیعه ره هورمزگانی ئانده ی تهر کونی زوانو گورانی مه سه له منونه (پیری، ۱۳۹۸: ۱۳۱).

دمای و رای ده ولته تو ساسانی، درئیه دریا به زوانه که یشان، که زوانی ده ری بی، که درئیه و زوانو پاله و ی بی، ئانی هه که درئیه شان دا به زوانو ده ری په ناشان مه وات یارو سانی، یاری ساسانیه کان، هه ر په وچی چنده نامیوه سه رانسه رو وه لاتینه ئه پی نامو نیشانه هه نی (یارسان، یاریسان، دوریسان، کاوه و یارا، که رپسان، بالیسان، باموسان، ساناندژ، ساندژ، ته ختو سانی، چی باره وه زوانو گورانی مدرامانی فره هژداهش که رده ن و ناسته نش پیسه و زوانو فارسیش سه ر به یو، که واته عه ره بیان گیرته نه، نه ک هه رواتی تا میا وونه لا و ئه لف و با ی، ئادیچ که سه ره و زه مه و فه تحه و ده نگ و نویسه و (ص، ض، ذ، ط) ئاومان دلپو زوانو فارسی (نیکرقتار، ۲۰۱۳: ۲۴).

باباشخ حسه یینی مه واچو به نامای عه ره بی و ئیسلامی زوانو گورانی سه رکوت کریا، چون زوانو کفری و زه ندیقی بیه ن، وه رانه رو ئانه ی زوانو فارسی کریان به زوانی فه رمی وه لاتی چه نی زوانو عه ره بی.

چه په وانه و ئانه ی زوانو گورانی مدرامانی هیقمش که رده ن و ویش نه ئان ده سه و زوانه که ش به پاکی پاریزنان، یه ک ده نگی عه ره بی نامان دلپو زوانو گورانی. تاخایتی ده یان واتی عه ره بی هه نی دلپو زوانه که یمانه، ئار دینیمان سه رو زوانو ویمان، یام بارمه مان په ی وه ش که ردینی (حسینی، ۱۳۸۳: ۲۸۹).

متاومی بنه را و ئه ده بیاتو زوانو گورانی به سه رده مو بارولی ماهی، بارولی زانای بنیه میره، چون به لگه ی نویسیامان هه ن، بارول ساله و ۱۲۶-۲۱۹ کوچی. که به زوان گوران شعریش نویستین، دیاره ن ئی زوانه وه لته ریچ بیه ن په وکی په نه ش نویسته ن، بنه ره تنه په ی ئانه ی ئامان ئاین و فره هه نگو زوانو ئاریانی بژیونوه، سه ره تا جه هه ورامان ده سش په نه که رده ن، ئیجا لوان په ی لو رستانی. چیگه نه

په‌رسی قوته مه‌بووه چی هه‌ورامان؟ (بوره‌که‌یی، ۱۳۸۷: ۵۵) (بوره‌که‌یی، ۱۳۶۱: ۷). شۆنه‌و ئانیه‌چره‌هه‌ززه‌تو سوڵتان ئیسحاقی دما‌جار لوانه‌نه‌هه‌ورامان و درێژه‌ش دان به‌ ئاینو یارسانی، ئینه‌یچ هه‌ر مدرا‌یش گه‌ره‌که‌ن سه‌رشوه، هه‌رپاسه‌ یوه‌م مه‌رنشینو گورانی پالنگانه‌نه‌بیه‌ن، ئینی‌ گردشان ئانه‌ی مه‌سه‌له‌منان که‌هه‌ورامان یاگی‌ ئه‌وه‌ژیونای گورانی‌نه، دو‌ی دیمی‌ یه‌ک زه‌رپینی، که‌س نم‌تاوو‌ جه‌ یو‌یشان بکه‌رو. ئیسه‌یچ هه‌ر هه‌ورامانه‌ن که‌ گورانی مه‌ژیونوو‌ه.

ئینان که‌ باسو‌ تاریخو‌ گورانی مه‌که‌ران، شیونایش فره‌ ئاسانه‌ن، چون‌ جه‌ ویه‌ردیوه‌ی کۆنه‌نه‌ بیه‌ن، ساقکه‌رده‌یشه‌و سه‌خته‌ن، وه‌ لیم‌ چنیوی، هه‌ که‌ پسه‌و رو‌جیاری مه‌دروشیوه‌ زوانه‌ که‌شه‌ن، کئی هه‌ن نه‌زانو‌ زوانو‌ گورانی یانی‌ زوانو‌ هه‌ورامانی و شه‌به‌کی‌ وزه‌نگیه‌و یارسانی... ئینه‌ هیچ که‌س زات نه‌که‌رو‌ بو‌اچو‌ پاسه‌ نیه‌ن. لاو‌ زوان‌ ئه‌شناسانه‌ به‌ هیقمی‌ چه‌سپیان، که‌ گوران‌- زازا‌ زوانیوه‌ وئسه‌رن، ته‌نیا‌ چیوش‌ ئه‌و کوردی‌ بشو‌ ئانه‌ن ه‌امسینی.

گوران‌ ئه‌چا سه‌رده‌مه‌ تاریخیه‌ کۆنه‌نه‌ زوانو‌ وه‌ لاتو‌ ئاریانی‌ بیه‌ن، ه‌امشان‌ زوانی‌ ته‌ریچ‌ بیینی، به‌ ورا‌ی ده‌سه‌لاتو‌ ساسانی‌ زوانو‌ گورانی‌چه‌ سه‌ره‌ش که‌وت‌ لیژی، هه‌تا‌ ده‌سه‌لاتو‌ مه‌رنشینو‌ ئه‌رده‌لانی. گوران‌ ئه‌گه‌ر زوانیوی‌ پایدار و هیقم‌ و په‌یره‌ نه‌بیی‌ چی‌ که‌رده‌نشان‌ زوانو‌ ئاینی‌ و یارسانی، یام‌ چی‌ هه‌تا‌ ورا‌ی ده‌سه‌لاتو‌ ئه‌رده‌لانه‌کان‌ هه‌ر بیه‌ن و بیسه‌و زوانیوی‌ زینده‌ی‌ خوتان‌ و ده‌سه‌لاتی‌ و ئه‌ده‌بیاتی. ده‌سه‌لاتو‌ ئیمپراتوریه‌ته‌که‌نه‌ چنده‌ها‌ زوانی‌ مه‌رزو‌ ده‌سه‌لاتیشانه‌ بیینی، وه‌لی‌ به‌نه‌مه‌نه‌ی‌ ده‌سه‌لاتو‌ ئیمپراتوریه‌تی، شیوه‌و‌ حوکمرانی‌ و ده‌سه‌لاتی‌ فاریایش‌ ئاما‌ مله‌ره، زوانو‌ ده‌سه‌لاتی‌چه‌ فاریان، جه‌ فره‌ زوانیوه‌ په‌ی‌ یه‌ک‌زوانی، وه‌ لاتو‌ ئاریانی‌ ته‌نیا‌ زوانو‌ عه‌ربیش‌ چه‌نه‌ بیه‌ن، دمه‌ته‌ر‌ راشان‌ دینه‌ زوانو‌ فارسی‌چه‌ بیونه‌ به‌ زوانو‌ فره‌می‌ وه‌لاتی، ئینه‌ ئازویه‌ تایبه‌ بی‌ و زه‌مانیوه‌نه‌ په‌ی‌ زوانو‌ فارسی‌ هور‌ که‌وت‌ وئش‌ گه‌رت‌ و تاییسه‌یچ‌ هه‌ر زوانو‌ ده‌سه‌لاتین‌ جه‌ ئاریانه‌نه، وه‌ لیم‌ زوانو‌ گورانی‌ په‌راویز‌ که‌وت.

چی‌ دمایچه‌و‌ که‌ زیاته‌ر‌ نیه‌ن‌ جه‌ سه‌دو‌ په‌نجا‌ سالی‌ زوانو‌ کوردی‌ سه‌رش‌ هور‌دا، په‌ی‌ سازنای‌ ئی‌ زوانیه‌، مه‌له‌تو‌ کوردی‌ هه‌ول‌ و خه‌بات‌ و قوربانی‌ فره‌ش‌ دان‌ و مه‌ثویچ‌، گورانه‌کی‌چه‌ یاردیشان‌ دان، وه‌ لیم‌ سه‌یر‌ ئانه‌نه‌ په‌ی‌ دروسنای‌ ئی‌ زوانیه‌ هه‌رچی‌ یاوان‌ گرا‌له‌ ماششان‌ که‌رده‌ن، به‌بی‌ ئانه‌ی‌ جه‌ روه‌ی‌ زانستیوه‌ جویای‌ و وشکنایش‌ په‌ی‌ بکه‌ران، هه‌رچی‌ زوانی‌ کونی‌ ئاریانی‌ هه‌نی‌ ماشتی‌نیشه‌و‌ به‌ردینیش‌ چی‌رو‌ چه‌تره‌و‌ زوانو‌ کوردی، بی‌ ئانه‌ی‌ خوتایو‌ ئی‌ زوانان‌ هاگاشان‌ چه‌نه‌ بونه‌ یام‌ په‌رسه‌شان‌ په‌نه‌ بکه‌رو‌نه.

زه‌مان‌ و زه‌مینیوی‌ زه‌رپین‌ په‌ی‌ زوانو‌ فارسی‌ هور‌ که‌وت‌ که‌ وئش‌ چه‌سپنو‌، وه‌ لیم‌ په‌ی‌ زوانو‌ گورانی‌ هیچ‌ نه‌بی‌ و سه‌ر‌ که‌وت‌ کریا. په‌ی‌ زوانو‌ کوردی‌چه‌ زه‌مانه‌که‌ دما‌ که‌وت، زه‌مان‌ و زه‌مینه‌ش‌ نه‌بی، وه‌رو‌ ئانه‌ی‌ تا‌ ئیسه‌یچ‌ هه‌ر‌ بازنیوه‌ بو‌شه‌نه‌ مه‌خلیوه‌ و نه‌یاوان‌ به‌ وه‌رپیکو‌ وئش‌ که‌ زوانی‌ کوردی‌

ستانداردن، مهره جیوش به گرا له ماشو زوانانو گورانی و له کی و لوپری زوانش پهی وهش مه بونه! ئینه هه که لاقوریوه نازانستییه نه پهوکه ی هه تا مه نه ن سهرنمه گیرونه.

ئه چی گرا له ماشنه فره تهرین هه ولئیش پهی ئه وه تاوانیو زوانو گورانین، چون خوتایو تاریخی و فره هه نگیوه ی دوله مه ندیه ن، یانی ئیسه مهردی گوران زوان فریشان به زوانو ویشان قسی نمه که ران (بیجگه م هه ورامانی)، ئینه یچ به مه لامه تو (کوردایه تی و ئیمه هه مومان کوردین و فره قمان نیه)، پهی دروسنای زوانو کوردی ئی گرده هه نگامه هه لی و چهوتی و چهوئیری نریینی، سهرنجه مه ده ی که نه زو کینی، چون سهر و بنه رته تو زانستی نیه نی، سهر و بنه رته تو سیاسه تی وه شی کریینی. زوان هه رمانیوه زانستییه نه، مه شو زانستیانه و ئاقلانه بنه رته تش بیپی، وه لیم کوردی که ردینه به هه رمانیوه سیاسیه، پیسه و گردو هه رمانه کانی تهریش، به ره مو گردو هه رمانه کانچش پیسه و هه ساره و رۆی ئاسمانوه دیاره ن.

منی گوران زوان (هه ورامی زوان) هه رچنده و به رده نه دارا و ئه ده بیاتی و نویسته ی و ده سه لاتی بیه ن وه لیم تازه کینه ئازه م پهی هورنه کهوته ن که ده له تیوه م ببونه و زوانه که م زوانو ده سه لاتی و زانستی ببونه، هه ریاسه پهی کوردیچ و به رده نه ئینه ش پهی هورنه کهوته ن، داخه ی گرانم ئه چی سی سالی و به رده نه ئاژیوه خاسش پهی هور کهوت، وه لیم نه زانانش که لکش چه نه بگیرو. مه سه لیوه هه ورامیه هه نه مه واچو (پاره دیرش په نه بیه ن، ئاساوه نه په له شه ن). پیسه ش سهر ئامان، تو جه و به رو تاریخینه دیرت په نه بیه ن، ئیسه په له یچته ن و هارده کیت گرد سوچنی و نانشان چه نه نه یون.

زوانو گورانی جه ده سه به ندیه کانو سه رچه مه کوردیه کانه نه (یام وینگاو کوردی پهی زوانو گوران- هه ورامی)

یوه م سه رچه مه ی کوردی که باسو زوانو گورانیش که رده ن شه ره فخانیه به دلیسی بیه ن کتیبو شه ره فنامه یه که سالی و ۱۰۰۵ کۆچینه نویسیانواته نش: هۆزه سه ره کیه کی کوردی شیوه و دوای و قسیکه رده ی و داب و نه ریتشان جیاوزه ن، مه کریانی به چوار به شیوه: یوه م: کرمانج، دووهم: لوپ، یهره م: که له وپ، چواره م: گوران. (به دلیسی، ۱۳۹۳: ۳۱) چاوه خته وه ن ئی ده سه به ندیه، پیدیمه مه دریو و په ویدیمه مه یوه هه ریسه نه وئیش، یانی هیچ زوان ئه شناسیوه کوردی نه لان دلیو ورده کاری رازوانی و په ساکانو رازوانی شی بکه رووه تا به جوانی جیاوازی دایلیکت و له هجه ی و زوانی بشناسان به نیشته گای و مهردی، یانی به شیوه ی زانستی و واقعی وشکنای و جویای نه کریان سهرشان، هه لپه و په له که رده ی و دروسکه رده یو نه ته وه ی و زوانی ستانداردی چه مپوشی و چه مقوجنایشان که رده ن جه جیاوازیه کان که هه رگیز زانست قبولئیشان نمه که رونی.

هه‌ولئى مڌه‌يمى په‌يلوای برئى جه زوانئه‌شناسان بوزمى ږووه كه سه‌رو زوانو گورانی نويسته‌نشان. جه كتيبو (زمانى نه‌ته‌وايه‌تى كوردى) كه دكتور كاميل حسن البصيرى نويسته‌ن ساله‌و ۱۹۸۴ په‌يلوایو دكتور جه‌مال نه‌به‌زى مه‌نويسو و مه‌وزوش وه‌رو باس و وشكنای، دكتور جه‌مال نه‌به‌ز جه وشكناکه‌يشنه سه‌رو زوانى يوگيرته‌ى كوردى كه‌رده‌نش و نامه‌و دكتراكه‌يش ئينه‌ن، جه ئه‌لمانیا ساله‌و ۱۹۷۶ عيسايى ئاورده‌نش (حسن البصير، ۱۹۸۴: ۱۶)، زوانى كوردى ده‌سه به‌ندى مه‌كه‌رون به دوى له‌قى بنه‌رته‌يى و دوى په‌لى لاته‌موى:

يوه‌م: له‌قى بنه‌رته‌يى:

۱. كرمانجى سه‌رين، له‌هجه‌كيو (بوتانى، جزيره‌يى، هه‌كارى، بادينانى و ئاشيته‌ى و بايه‌زىدى).

۲. كرمانجى دلپراسه، له‌هجه‌كيو (سليمانى، سنه، كه‌ركوك، گه‌رميان، هه‌ولپير، سورانى و موكرى و شارباژپيرى و پژده‌رى) مه‌گيرونه.

دووهم: په‌لو لاته‌موى:

۱. كرمانجى وارين: له‌هجه‌كيو (فه‌يلى، كرماشانى، له‌كى، كه‌له‌پورى، خانه‌قىنى).

۲. له‌هجه‌كيو گورانى (هه‌ورامى، زه‌نگنه، كاكه‌ييه‌كيو كه‌ركوكى) هه‌لبه‌ت واته‌نش ئا له‌هجئى كه‌خه‌لكو هه‌ورامانى و ناوچه‌و زه‌نگنه‌ى و ناوچه‌و داقوقى قسئيش په‌نه مه‌كرانى.

۳. كوهمه‌له‌و گورانى - زازايى: ناوچه‌كيو بينگول و ده‌رسيمى و خه‌رپوتى و ئورفه‌ى جه وه‌لاتو توركيه‌ينه قسئيش په‌نه مه‌كه‌رانئى. وه‌لئيم ئى ده‌سه‌به‌نديه جه‌لاو كورده‌كانوه لوقه‌ئيش وه‌نه گيريى و به‌خاسشا نه‌زانان به‌تاييه سه‌رو ده‌سه‌به‌ندى لاته‌موى كه به‌گرنگ و كرئيليش نه‌نيانره. ئه‌گه‌ر سه‌رنجه بده‌يمى فه‌ينه‌و سه‌رچه‌مه كورديه‌كان ده‌ورو ته‌وه‌ږينه مه‌سورپانوه كه زوانو گورانى - هه‌ورامى به‌دايليكتيوه زوانو كوردى منياره، وه‌لئيم ئه‌ميين زه‌كى به‌گ واته‌نش زوانيووى جيان جه‌كوردى دماته‌ر منويسمئيش، ئيسه‌يچ چنډ سه‌رچه‌ميو مارميووه په‌يلوایو گردو زوان ئه‌شناسه كورده‌كان مه‌وزمئى ږووه. په‌ى ئينه‌ى كه‌لك جه‌كتيبو(زار و زمان) و دكتر نه‌ريمان خو‌شناوى و چنډ سه‌رچه‌ميوه ته‌رى هورمه‌گيرمئى.

- محمه‌د مه‌ردوخ جه‌كتيبو(ميژووى كوردو كوردستان) واته‌نش دايليكته‌كيو زوانى كوردى (كرمانج، گوران، لوږ، كه‌لوږ). هه‌ر قسه‌كيو شه‌ره‌فنامه‌يش واوه‌ى كه‌ردينئيه‌وه (خوشناو، ۲۰۱۶: ۶۹).

- محمه‌د ئه‌ميين زه‌كى جه‌كتيبو خولاسه‌يه‌ك له‌ميژووى كوردو كوردستان، پيسه‌ش نويسته‌ن (كرمانجى ږوژه‌لات، كرمانجى ږوژئاوا، كرمانجى باشورى ږوژئاوا) باسو دايليكتنو گورانى نمه‌كه‌رون، چون به‌زوانيوه جياش منيوه (زه‌كى به‌يگ،

- ۲۰۰۶:۲۳۰) ئەچی کتیبه مهواچو زوانو هه ورامی رهنگه تاجیک بیونه که بهینیک له ئیرانی مهر که زیدا و وه ک قهومیکی مهاجری ئیرانی (منیچ مهواچو/نویسا/ فره راسش فره ماوان چون زوانو گورانی پیسه ن زبانهی مرکزی ئیرانی.
- شیخ مهحمه دی خال جه فرههنگو خالینه پیسه دهسه نیش کردهن: (زازا).
(کرمانجی دهسه چهپ "بوتانی، بادینی، هه کاری، بایه زیدی، شه مدینانی").
کرمانجی دهسه پراس (سورانی، بابانی، موکریانی، که لهو ری، گوران). (لوری بهختیاری، له کی، فهیلی).
 - تهوفیق وهه بی واتهنش (کرمانجی: کرمانجی سه رین " بوتانی، ناشتیانی، هه کاری، بادینی، بایه زیدی"). (کرمانجی وارین " موکری، مه هابادی، سورانی، سلیمانی، سنهیی"). (لوری: بهختیاری له کی، فهیلی، که لهو ری، مامه سه نی). (گوران: باجه لان، کاکه بی، زهنگه، هه ورامی). (دایلیکتو زازای). (خوشناو، ۲۰۱۶: ۷۰).
 - فواد حمه خورشید جه کتیبو " اللغه الكردیه، التوزیع الجغرافی للهجتها) نویسته نش (کرمانجی باکور: بایه زیدی، بادینی، هه کاری، بوتانی، شه مدینانی، دایلیکتی رۆژئاوا). (کرمانجی ناوه راست: موکری، سورانی، ئه رده لانی، سلیمانی، گه رمیانی).
(کرمانجی باشور: لوری ره سه ن، بهختیاری، مامه سه نی، کو هکلو، له ک، که لهو ری).
(گوران: گورانی ره سه ن، هه ورامانی، باجه لانی، زازا). هه ریاسه جه کتیبه که و د. نه ریمان خو شناو یچه هه مان چیو نویسیان. (حمه خورشید، ۱۹۸۳: ۲۵)
 - (کیبو میژووی هه ورامان، دکتور حمه مین هه ورامانی پیسه ش نویسته ن ده رباره و پرونامه که و دکتور که مال فوادی که سه رو ماریفه تو پیرشالیاری و شیوه زوانو ناوچه و هه ورامانیوه ئاوردنه نش، واتهنش دکتور که مال په یلوا یو ئوسکارمانیش واخوا که رده نوه) (هه ورامانی، ۲۰۱۶: ۲۵) هه لبه ت گرما مزانمی هه که ئوسکارمان واتهنش زوانو گورانی زوانیوه جیان جه زوانی کوردی، هه ریاسه مینورسکیچ پاسه ش واتهن که زوانو گورانی زوانیوه جیان جه زوانی کوردی. هه ر ئەچی سه رچه مه نه دکتور هه ورامانی گلکه ش کیشتیینه په ی په یلوا یو مینورسکی که واتهنش زوانو گورانی جیان جه زوانو کوردی، هه ریاسه ئوسکارمان و مه که نزیک هه مان چنوشا واتهن. دما جار قسیو ئه مین زه کی به گیش نویستیینه که واتهنش هه ورامی و گوران زوانیوه جیان. هه ریاسه په یلوا یو ویش ماچونه هه که (هه رده م دژو وینگا و مینورسکی و ئوسکارمانی و مه که نزی بیهن) (هه ورامانی، ۲۰۱۶: ۲۵).

- په‌ی پالپه‌شی قسه‌کانو که‌مال فوادی که‌واته‌نش گوران- هه‌ورامی زوانیوه‌ جیان و کوردی نیه‌ن، دلپو کتیبو(هه‌ورامان باشتر بناسن) محمه‌د ره‌شید ئه‌مینێ قسه‌کانو که‌مال فوادی‌ش ئاوردنه‌و که‌واته‌نش(تیره‌ی هه‌ورامی / گوران یام زازایی کوردی نیه‌نی، یاگیوه‌ ته‌رۆ ئاومینی په‌ی کوردسانی، ئتر تیکه‌لو کوردی بیینی و وه‌ره‌ وه‌ری بیینی به‌ به‌شیوه‌ جه‌ کوردی)(ئه‌مینێ، ۲۰۱۰: ۴۴)
- هه‌ر جه‌ کتیبو میژوو‌ی هه‌ورامانینه‌ دکتۆ هه‌ورامانی واته‌نش((بری ده‌نگی زوانی ئاقیستاینه‌ نیه‌نی و فارسی کۆنه‌نه‌ هه‌نی، پیسه‌و (ل، ل) که‌ فارسی کۆنه‌نه‌ بیینی و ئاقیستاینه‌ نه‌بیینی. واته‌نش ئینه‌ دو‌ی زوانی جیاکارینی. منیچ ماچو ئه‌ی خو‌ زوانی هه‌ورامی چورا ده‌نگی جیاوازی‌ش چه‌نه‌نی هه‌ که‌ زوانی کوردینه‌ نیه‌نی و هیچ کوردیوه‌ نمه‌تاوو‌ بدرکتۆشان، چی نه‌واته‌نش زوانو هه‌ورامی جیان جه‌ زوانو کوردی؟ درپژوه‌ قسه‌ کانشنه‌ واته‌نش زوانی ئاویستایی ده‌نگو"نویسه‌و"(ر) بیه‌ن پیسه‌و زوانو هه‌ولپیری چه‌په‌وانه‌و سلیمانی که‌ ماچا(مار: مال، دو‌که‌ر: دو‌که‌ل، دل: در). ئه‌گه‌ر سه‌رنجه‌ ده‌یمی زوانی هه‌ورامینه‌ هه‌لای ئی (ر) شۆنه‌ماش مه‌نینه‌ بری واتانه‌، پیسه‌: واله‌زا: وارزا، وه‌ل: وه‌ر، وه‌لینان: وه‌رینان، هه‌رال، گوراله‌، مه‌له‌هم: مه‌ره‌م(هه‌ورامانی، ۲۰۱۶: ۳۵).
- د. محمه‌د ئه‌مین هه‌ورامانیچ پیسه‌ش نویسته‌ن(کرمانجی سه‌روو: هه‌کاری، بو‌تانی، دیاربه‌کری، بادینانی، ماردینی...) (کرمانجی ناوه‌راست: سو‌رانی، مو‌کریانی، سلیمانی، که‌رکوی). (کرمانجی خو‌اروو: هه‌ورامان، لو‌ری، باجه‌لانی، زازای) (هه‌ورامانی، ۲۰۱۶: ۳۴). دکتۆر نه‌ریمان جه‌ دماقسه‌شنه‌ واته‌نش(خوشناو، ۲۰۱۶: ۷۵)، پاسه‌ به‌رکه‌وته‌ن که‌ ئی ده‌سه‌به‌ندیی سه‌رو بنه‌ره‌تی زانستی نه‌نریپه‌ره‌، وشکنه‌ره‌کی زیاته‌ر جه‌ نامیوه‌شان په‌ی دایلیکته‌کان نیانه‌، به‌ ته‌مامی سنوو‌و دایلیکته‌ کانشان دیاری نه‌که‌رده‌ن، هه‌رپاسه‌ ده‌سه‌به‌ندیه‌که‌و فواد حمه‌ خو‌رشیدی و ته‌وفیق وه‌هه‌بیش به‌دلن و واته‌نش متاومی په‌شتیش په‌نه‌ به‌سمی. منیچ ئینانی چا باوه‌ر نه‌ که‌ هیچکام وشکنایشان نه‌که‌رده‌ن په‌ی رازوانی هه‌ورامی و گورانی هه‌ر خه‌مو نامینه‌ بیینی خه‌مو کوردیشان لاه‌ کرپلی بیه‌ن چه‌نی جه‌مو جو‌رش بکه‌ران و نامیوه‌ زله‌و ده‌ره‌ی ویرانه‌ش په‌ی بتاشانه‌. هه‌رچیشان ژنیه‌ن گرال هه‌رچیشان که‌رده‌ن و نامیسا نیان دایلیکته‌کانو زوانی کوردی.

- ره‌شید یاسمی جه کتیه‌کیشنه "کوردو پیوستیه کی نه‌ژادی و تاریخی" واته‌نش وشکنه‌ری سده‌و ویسه‌می یاوینی نه‌جامی که، زوانو گوران- زازی، غه‌یره کوردینی (مهردوخی، ۲۰۰۷: ۴۹)
 - د. عه‌بدولا مه‌ردوخ، که دکتراو تاریخیش هه‌ن، به‌همان شیوه واته‌نش گوران- زاز جیان جه کوردی، جه گوفارو گزینگی ژماره نو ساله‌و ۱۹۹۵ و تارینه بساش کهرده‌ن. (مهردوخی، ۲۰۰۷: ۴۸).
 - بابا شیخ حسینی واته‌نش زوانو (گوران- هه‌ورامی)، زازایی و تاتی و له‌کی بنه‌رته‌ن و کونه‌ن له‌ه‌جی بیینی جه زوانی ئاویتایی. (حسینی، ۱۳۸۳: ۵۵)
- ئیسه ئیتر زاناما گردو زوانه‌شناسه کانو کوردی واته‌نشا گوران دایلیکتیوه زوانی کوردین، بیجگه‌م محمه‌د ئه‌مین زه‌کی به‌گی و دکتر که مال فوادی و بابا شیخ حوسه‌ینی وره‌شید یاسمی و دکتر عه‌بدولا مه‌ردوخی، که واته‌نشان گوران- هه‌ورامی زوانیوه ویسه‌ره‌ن.

ده‌سه‌به‌ندی زوانو گورانی لاو زوانه‌شناسه لایذه‌کانوه (یام وینگاو زوانه‌شناسه لایذه‌کان په‌ی زوانو گورانی- هه‌ورامی)

فره‌ینه‌و زوانه‌شناسه لایذه‌کان و وهر کهوت نه‌شناسه کان زوانو گوران- هه‌ورامیشان به‌ زوانیوه جیا جه کوردی نیانره، جه وشکنایوه‌نه دکتر مه‌هدی سه‌جادی په‌ی کونفرانسو هه‌ورامان نه‌شناسی باسش کهرده‌ن (کونفرانسو هه‌ورامان نه‌شناسی، ۲۰۱۷: ۸۶)، دلئو شانزه زوانه‌شناسی و وهر کهوت نه‌شناسینه، سینه‌شان واته‌نشان زوانی گوران- هه‌ورامی زوانیوه جیان جه زوانو کوردی، ته‌نیا په‌ری وهر کهوت نه‌شناسی واته‌نشان زوانی هه‌ورامی به‌شیوه‌ن جه زوانی کوردی، یانی (ته‌بییی و پوخزادی و تابانی) که هه‌لبت ئینی زوان نه‌شناسی نیه‌نی، وه‌لیم ته‌بییی ئامازه مه‌که‌رو که پازوانی هه‌ورامی جیاوازه‌ن. بفرماویدی با به‌دریژی نام و نیشانو وشکناکه‌ی بنویسمی: وینگاو تاقمیوه جه زوانه‌شناسان:

۱. پوخزادی: واته‌ن گوران- هه‌ورامی له‌قی چواره‌مو زوانی کوردین (کرمانجی سه‌رین، کرمانجی وارین، "سورانی"، کرمانجی- لورپی، گورانی- زازایی).
۲. ته‌بییی: تا رادیوه هه‌ر ئاوینگاشه هه‌ن که پوخزادی واته‌ن، زوانو کوردی چوار له‌قین (کرمانجی سه‌رین، کرمانجی وارین، کرمانجی، گورانی- زازایی، شونه‌و ئانه‌یره واته‌نش بیجگه‌م هه‌ورامی که پازوانش جیان جه فارسی، ئه‌وی ته‌ری جیاووزی چانه‌شان نیه‌ن چه‌نو فارسی.

٣. تابانی: منویسو زوانی کوردی پیسه و گردو زوانه‌کانی تهری دایلیکتی جیاوازیش هه‌نی (کورمانجی، گۆرانی و هه‌ورامانی، لۆری و که‌له‌پوری یام کرمانجانی).
٤. محمد ئەمین زه‌کی به‌گ، واتهنش هه‌ورامی جه فارسی کۆنه‌یۆ ئاومان و مه‌نه‌ی جیاو ئاڤین، هه‌ورامیه‌کی خاس زوانو ویشا پارێزنان، کوردی نهم‌یاوانیشانی. چه‌نی وینگاو باباشیخ حوسه‌ینی یۆ مه‌گیرانوه.
٥. ئۆرانسکی^١ واتهنش، زوانو تا قمیو جه کورده‌کان، پیسه و هه‌ورامی، ئنڤه جیاوازیش هه‌ن که په‌یجۆر کاره‌کی و زوانه‌شناسه‌کی به‌ زوانیوه جیاش مزانانه، ئۆرانسکی زوانو هه‌ورامی به‌ به‌شیوه جه زوانو کوردی نهم‌زانۆ.
٦. مه‌که‌زێ^٢ جه کتیبه‌که‌شنه که سه‌رو دایلیکته کوردیه‌کانش که‌رده‌ن، به‌ دوی ده‌سی ده‌سه‌به‌ندیشا مکه‌رونی، باسو گۆران- هه‌ورامی نهم‌کرون، به‌جیاواز کتیبیوه‌ش سه‌رو دایلیکتو هه‌ورامی نیانزه، ساله‌و ١٩٦٥، کتیبه‌که‌نه باسو ویشه‌ری و جیاوازی زوانو هه‌ورامی مه‌که‌رونه چه‌نی زوانو کوردی، هه‌مان قسیش واوه‌ی که‌ردینه‌وه دلپو کتیبو (مه‌که‌زێ و کورد) که ئه‌نوه‌سولتانی هۆرگیلنن په‌ی کوردی، واتهنش زوانی زازایی و هه‌ورامانی و به‌گردینی زوانی گوران زوانیوه ئیرانی ویشه‌ره‌ن (مه‌که‌زێ، ٢٠١٨: ٩).
٧. ئاساتوریان: هه‌ورامی به‌زوان مزانۆ، واتهنش ئی زوانه یۆن جه زوانه کۆنه‌کانو ئیرانی (ئاریانی).
٨. مینۆرسکی: هه‌ورامی تا ماویوه فره ته‌نیا زوانو ئه‌ده‌بو کورده‌سانی بیهن، هیشتای زوانو موقه‌ده‌سو یارسانین. جه کتیبو (مینۆرسکی، ٢٠١٨: ٢٤) یه‌ به‌ئاشکرا باسو زوانه ئیرانیه‌کان مه‌که‌رونه زوانی لۆری و زوانی کوردی و زوانی گۆران به‌ جیا باسشان مه‌که‌رونی، هه‌ریوشان به‌ زوانیوی ویشه‌ر مه‌نیوره. شونیه‌ره واتهنش زوانو گۆرانی (گۆرانی ئه‌سلی، هه‌ورامی، باجه‌لانی، زازا) و بری جه زوانه مه‌رکه‌زیه‌کانو ئیرانی (فلات مرکزی) په‌یوه‌ندی نزیکشان هه‌ن چه‌نی گۆرانی مه‌شو به‌راوردیوه بکریانی. دما ته‌ریچ واتهنش ئوسکارمان ساله‌و ١٩٠٦ میلادی باورش پاسنه بیهن که زوانو گۆرانی ئه‌وامه‌نه‌و زوانی کونی مادی بیهن.
٩. لیزنبریگ^٣: هه‌ورامی فره و چیوانش مشان ئه‌و ئاویستای و فارسی کۆنه‌ی، ئاڤ جه وینگاو زوانه‌شناسیوه زوانی هه‌ورامی به‌ کوردی نهم‌زانۆ.

1- Oranski
2- Mackenzie
3 - Leezenberg

۱۰. موعین: واتهنش تا قمیوه چا زوانانه که به کوردیشان مزانان، کوردی نیه، چون جیاوازی فرهشان چهنی کوردی ههن، که نمه کریو به کوردیشا بزانی، پیسه و ههورامی.
۱۱. ئیشمیت^۱ واتهنش چه پهوانه و ئانه یوه که ههورامیه کی و کورده کی پیوه ره وه لاتیوه نه پالو یوینه مهژیوانی، وه لییم نمه کریو زوانو ههورامی به زوانو کوردی بنیه یمی ره، چون فاریایی کوردیش نامینی مله ره وه نبییئیش.
۱۲. ده بیر مقه ده م به ئاشکرا ههورامی به زوانیوه جیا جه زوانو کوردی مزانونه، جه کتیبه که شنه باسو گردو زوانه ئیرانیه کان مه که رونه، نه ک ههر ههورامی گیره فره و زوانه گولانه کانو ئیرانی به زوان منیره چون به وردی باسو گردی مه که رونه و جیاووزی و ورده کاریه رازوانیه کان مه ووزو پرووه که میانو زوانه کانه ههنی چهنی زوانی فارسی، که زوانی بالاده سن، وه لییم تا ئیسه هیچ زوان ئه شناسیوه کوردی نه تاوانش ئی جو ره ههرمانی بکه رون، ورده کاری و جیاوازیه رازوانیه کان بوزو جبه ر میانو زوانو گوران- ههورامی و زوانو کوردی "سورانی و بادینانینه". (دبیرمقدم، ۱۳۹۳: ۷۹۴)
۱۳. فره وه شی: واتهنش ههورامی جه وینگاو زوان ئه شناسیوه جیان جه کوردی، وه لییم جه وینگاو نه ژادیوه ههورامی به کورد مزانو.
۱۴. ویندفو^۲ ر واتهنش ههرچنڈ زوانی ههورامی و چنڈ زوانیوه تهری به کوردی مژماربانی، وه لییم کوردی نیه.
۱۵. بینیدیکتسن^۳ واتهنش کورده کی جه زوانی ههورامی حالیشان نمه بو، پاسه بو ههورامی زوانیوه جیان.
۱۶. ئوسکارمان^۴ یوه مین زوان ئه شناس بیه که واتهنش زوانو گوران- ههورامی کوردی نیه. ههر پاسه ساله و ۱۹۰۶ باورش پاسنه بیه که زوانو گورانی ئه وامه نه و زوانی مادی کونی بیه (مینورسکی، ۲۰۱۸: ۱۴۵).
۱۷. گرنوت ل، ویندفور، ان اربور، جه واتاریوه نه سه رو زوانه تازه کانو وه پرپو ئیرانی واتهنشان (زوانی دیملی / زازا، زوانی گوران که ناوچه و ههورامانی، زاگروسه نه، ئه ترافو قه سرو شیرینی جه ئیران، له هجه و باجه لانی جه وه رزیاو موسلی جه ئیراق) زازا و گوران فره ئه یوی نزیکنی، وه لییم ئی زوانه ههرچنڈ جوگرافیه نه کهوته ن دلئو زوانو کوردی، ئیمه به کوردش نمه نیه یمی ره. (ئه شمس، ۱۳۸۲: ۴۸۵).

١٨. خاتوو جوپس بلو جه هه‌مان سه‌رچه‌مه‌نه واته‌نش سه‌ربارو هه‌م‌سای زوانو گۆران- زازای چه‌نی کوردی، هه‌ستکه‌رده‌ی مه‌ردمه‌که‌یش که جه گه‌لو کوردینی، وه‌لیم ئی دوه‌ زوانه‌(گۆران، زازا) به‌ زوانی کوردی ئەژمار نمه‌کریان، چون ئا فاریابه‌ که ملو زوانی کوردیره‌ئاومان، گۆران زازا نه‌فاریان و ویش پاریزان. (ئه‌شمس، ١٣٨٢: ٥٥٥).

وینگا و زوان ئەشناسه‌ هه‌ورامیه‌ کان چه‌نی خه‌لکو هه‌ورامانی

وینگا و دکتەر مه‌هدی سه‌جادی که دکتراو زوانه‌شناسیش هه‌ن، هه‌مان وشکناینه‌و جه‌ گردو واتاره‌کانشه‌ هه‌ورامی به‌زوانیوه‌ وئسه‌ر منیوره‌ و له‌قیوه‌ نیه‌ن جه‌ زوانی کوردی. پئسه‌ن وینگا و ئی سئینه‌ که‌سیه‌، هه‌ر پاسه‌ ئاشکراش مه‌که‌رون ئە‌گه‌ر کوردیوه‌ که‌ تیکه‌لو هه‌ورامی نه‌بیه‌بو په‌ی یوه‌م جاری یاوا به‌یوترینی و قسئ بکه‌ران پیوه‌ره‌ ئە‌کید نمه‌یاوانئ ئە‌و هه‌ورامی، سه‌رو ئی بنه‌ره‌تیه‌ واته‌نش هه‌ورامی زوانیوه‌ جیان جه‌ زوانی کوردی. جه‌دریژه‌و باسه‌که‌یشه‌ن وینگا و "باتنی" باسه‌کو که‌ واته‌نش په‌ی جیا که‌رده‌یه‌و زوانی یام دایلیکتی بیجگه‌م جیا که‌روه‌ه‌ زوانیه‌ کان جیا که‌روه‌ی سیاسیچ هه‌ن که‌ وینگا و قسئکه‌ره‌کانه‌ن، که‌ ئایا به‌دوئ زوانئ قسئ مه‌که‌ران، یام به‌ دوئ دایلیکتی، ئە‌گه‌ر به‌پاو ئینه‌یه‌ بلمئ وه‌رۆ هه‌ر جه‌ ویرده‌ی وه‌رینۆ تا ئیسه‌بیچ که‌ چه‌نی کوردی پیوه‌ره‌ مه‌ژیومئ ئە‌گه‌ر یاگینه‌ په‌ر سه‌که‌ری مه‌واچی (هه‌ورامینی یام کوردنی) هه‌ورامین یام کورده‌ن، فره‌ باوشا په‌رسی په‌ی واتیه‌، ئینه‌ هه‌ورامیه‌نه‌ یام کوردیه‌نه‌، یام په‌رسی په‌ی ده‌گاکیش و بنه‌یانه‌که‌یش مه‌واچی هه‌ورامینی یام کوردنی، ئینه‌ پالپه‌شتیه‌و بی ئیلاو ئە‌ولان په‌ی سه‌لمنای زوانو هه‌ورامی که‌ جیان جه‌ زوانو کوردی.

من "نویسار" ویم و گردو هه‌ورامیه‌ کان دبه‌نشان و ئە‌ژنه‌ویه‌نشان و مژنه‌وانه‌ش و موینه‌نه‌ش تا ئیسه‌بیچ، یاگینه‌ به‌هه‌ورامی قسئ بکه‌ری هه‌که‌ چنډ کوردیوش چه‌نه‌ بانئ، یه‌کسه‌ر هاوارشان هورمه‌ئیزو مه‌واچانئ بکه‌ردیشه‌و به‌ کوردیه‌ که‌و وئما ئیمه‌ هه‌ورامی نمه‌یاومینه‌، ئینه‌بیچ به‌لگیوه‌ فره‌ دیارو ئاسانه‌ن په‌ی سه‌لمنای که‌ زوانو هه‌ورامی به‌شیوه‌ نیه‌ن جه‌ زوانو کوردی.

چه‌نی ئانه‌بیچ تا ئیسه‌ دلئو زوانه‌شناسه‌ کورده‌کانه‌نه‌ وشکنای زانستی نه‌کریان سه‌رو رازوانو هه‌ورامی که‌ به‌ جوانی ورده‌کاریه‌کان سه‌رو به‌شه‌دوایه‌کان بوزونه‌ رووه‌، هه‌ر نامه‌کیش مه‌نیاو مه‌لان راو وئشاره‌، هه‌لبه‌ت ئینه‌ کاریوه‌ زانستی نیه‌ن، مه‌شیا به‌ جوانی شیکه‌رده‌یشان په‌ی که‌رده‌بیئ و به‌ زانستی سه‌لمنیشان که‌ چنډه‌ جیاوازی هه‌ن میانو له‌هجه‌کان و دایلیکته‌کان و زوانی کوردینه‌ و زوانو گۆرانینه‌، گرد نویسه‌ره‌کیچ تائیه‌ سه‌ره‌ کۆمناره‌ و هیچ وئشان نمه‌مانان په‌ی وشکنای زانستی، گرد مه‌گنان شۆنه‌و ئا ده‌سه‌به‌ندیان که‌ چوارسه‌د سالی چه‌یه‌وه‌لی نویسنئ، یام دمه‌ته‌ر.

کوردی کئی گلهی و بناشت مه کهران هم لوقهت مه گیران ئه و گیلپاره لایژه کان که ئاومینی کوردی سان و شکنایشان کهردن سهر و زوانی کوردی و دایلیکته کانش، مه و اچان ئینه پهی مه رانی کهسی و سیاسی وه لاته کهیشان پاسه شان نویستهن، ههر چنده برپوه شان به تیکه ل و پیکه ل نامی و جوگرافیا و دایلیکته کانشان باسکه ردهن، پیسه باسیل نیکتی (حمه خورشید، ۱۹۸۳: ۱۹) (که پیسه دهسه بندیش کهردن پهی دایلیکته کانو زوانی کوردی: "لوری" که لهپوری جه کرمانان و هورامان" سورانی جه سلیمانی و رواندز و سنو و ساوج بلاخ" گورانی جه عه قره و ئامیدی و دیاربه کر و بتلیسو بایه زید" که ئینه یاگی سهرنجین، رهنگای جه سهردهمی زوونه زوانو گورانی ئه چاگه چنه بیبه، وه لیم ئیمه به لگه ی یه کلا کهرمان نیهن. وه لیم بری تهریشا بی عیب باسه که شان وستهن پرووه. منیچ مه و اچون، چا سهرده منه سهرزه مینه که و ئیمه نه کهسی وانهر و زانای چامنه ش چهنه نه بیهن که بتاوو ئی جوړه ههرمانان بکهرو یام ههر ماناو ئی جوړه کاراشان نه زانان، به کرئیلیشان نه زانان که وشکنای بکهرائی سهر و زوانی و ورده کاریه کانو زوانی و پارزوانی، ته نیا خه مشان شیعر نویسته ی بیهن، یام چام سهرده منه ته نیا شیعر نویسته ی باوبیهن. جا مه شو چی گله یی بکه رمی وه نه شان، که سیوه پیسه و مه که نزی ویش ئامان ناوچه که سهر و زوانی کوردی وشکنایش کهردن، دمانه ریچ به جیا سهر و زوانی ههر رانی، فره به جوانی باسو زوانی ههر رامیش کهردن، جه بارو پارزوانیوه، له یه کشدانوه که فره جیاوازه ن جه کوردی پهوکای واته نش ئینه زوانیوه جیان جه کوردی، یام مینورسکی، یام میجر سو ن و ئه دموندز، ئینی چهنی ههر مانه تایبه کئی ویشان، ههر مانه و زوانی و ئه تنیکی نه ته وه ی و فره و چوانی تهریشان کهردینه، ته ماشه و جیاوازیه کانو زوانی و نه ریتی کومه لایته ی و کسمی و تا بیاوو لاو ته لار سازی. پهیشان بهر کهوته ن ئه گهر میله تیوه که لتورش جیاوو جه میله تیوه تهری ئانه شان به بابه تیوه کرئلی و هه ستیار نیانزه و ههر مانه و ویشا سهر شه وه کهردینه.

فواد حمه خورشید کتیبو (اللغه الكردیه. التوزیع جغرافی للهجاتها) که به زوانی عهره بی نویسته نش و ساله و ۱۹۸۳ جه به غدا چاپ بیهن واته نش بری وهر کهوته شناسی هه نی که زوانو گورانی به زوانی جیا مزانان جه کوردی پیسه مینورسکی و ئه دموندزی میجر سو نی، وه ئی وینگابه به پیلانه و دهوله تو فارسی و ئیرانی منیوره په ی کینه به ری زوانو کوردی، چهنی ئینا هه ولینه په ی ئانه ی زوانی لوری جه کوردی جیا بکه رووه. (دیارا کورد هه میسه په ی ئی جوړه بابه تا مه و اچانی ده سو لایژه ییش ئینا په شتیوه، چون ویشا هه میسه بی په رسو داوا و لایژه ی هه نگامی نه نیا و مه ره جیوشان گرد که سیچ پاسنه ن- نویسه ر) (حمه خورشید، ۱۹۸۳: ۲۱)

فواد حمه خورشید جه کتیبه که شنه واته نش نونگه و جیاوازی فره دایلیکتی ئانه ن که کوردستان سهرزه مینیوه سهخت و کهش و کون ئاموشیه ش کهم بیهن، ههر پاسه نه بیه ی دهسه لاتیوه سیاسی

یوگێرتە جە وێهرده‌نه پە‌ی ئانه‌ی بناوونه‌ زوانیوه‌ یوگێرتە پە‌یدا ببۆنه‌، ئیجا مه‌وات ئه‌گەر سه‌رنجه‌ ده‌یمی سنورو زوانی نه‌ه‌وینمی میانو قسێکه‌رانو هه‌ولێری و شه‌قلاوه‌ی و پ‌واندزی و حاجی ئومهرانی و خانه‌ی و نه‌غه‌ده‌ی و میانداوی و مه‌هابادینه‌، هه‌ست نه‌که‌ری به‌ جیاو‌زی زوانی به‌ینو له‌هجه‌و سورانی و موکری و سلیمانیه‌. هه‌رپاسه‌یج پە‌ی له‌هجه‌کانو دایلیکتو کرمانجی سه‌رینی جیاو‌زی زوانی نه‌ین میانو بایه‌زیدی و بۆتانی ئه‌ویشانه‌رینه‌ شو‌نیه‌ره‌ مه‌وات ئی دیار که‌وته‌ میانو سلیمانی و پینج‌وینی و مه‌ریوانی و سه‌نه‌ینه‌ سه‌له‌میو، که‌سه‌یوه‌ هه‌ست نه‌که‌رو به‌ جیاو‌زی زوانی. هه‌رپاسه‌ پە‌ی میانو کرمانجی و ئیلامی و خرم ئاوی و شاریکورد که‌ جیاو‌زی و سنوری زوانی نه‌ه‌وینینه‌.

(وه‌لیم فواد حمه‌ خورشید پلێش تسینه‌و باسو زوانو هه‌ورامی نه‌که‌رو و نه‌بارو بو‌اچونه‌ که‌ مه‌ریوان و سه‌نو سلیمانی و هه‌ورمان جیاو‌زی زوانیشان نه‌ین، ویش که‌ر و لال که‌رده‌ن پە‌ی زوانو گورانی، ئینه‌ ویش به‌لگێوه‌ حاشا هه‌رنه‌گیره‌ن پە‌ی ئانه‌ی سه‌له‌منو که‌ زوانو گورانی - هه‌ورامی زوانیوه‌ جیان جە زوانه‌ کوردیه‌کانی ته‌ری، جیاو‌زی زوانی و رازوانی فره‌ هه‌ن به‌ینشانه‌- نویسه‌ر).

(حمه‌ خورشید، ۱۹۸۳: ۲۹)

ئه‌گەر سه‌رنجه‌ ده‌یمی ئی کتیبو فواد حمه‌ خورشیدی گه‌رمه‌و جه‌نگو ئیراق و ئیرانیه‌ نویسیان سا‌له‌و ۱۹۸۳ گله‌یی ئه‌و سیاسه‌تو ئیرانی مه‌که‌رون که‌ سیاسه‌تیوی یه‌ک‌زوانی و یه‌ک میله‌تیش سه‌پنان ملو گردو ئیرانیه‌ به‌تایبه‌ت باسو زوانی لو‌ری مه‌که‌رو که‌ فشاری فره‌ش ئینا سه‌رو و وه‌نه‌ش نه‌په‌رساوه‌، وه‌لیم ئیسه‌تی ئه‌گەر سه‌رنجه‌و حکومه‌تو هه‌ریمی ده‌یمی ئیدیج هه‌مان سیاسه‌ت و په‌رمان ملو زوانی گورانی - هه‌ورامیه‌، گه‌ره‌کشانه‌ن یه‌ک‌زوان و یه‌ک میله‌ت وه‌ش بکه‌رانی، که‌ پێسه‌و ده‌وله‌ته‌کانو ئیرانی و تورکیه‌ی و ئیراقی و سو‌ریه‌ی ئینای هه‌له‌نه‌. چون وه‌لاتیوه‌ فره‌ زوان و فره‌ ئه‌تیکنه‌ مه‌حاله‌ن چی زه‌مانه‌ که‌ زه‌مانو جه‌هانگیرین و زه‌مانو دیموکراتی و مافو به‌شه‌رین، دنیا بیینه‌ پێسه‌و ده‌گایپوه‌ی گولانی، مه‌حاله‌ن و په‌رنای فاشیزمی زوانی ملو زوانانی ته‌ریه‌ یام زوانه‌ که‌مینه‌ کاره‌.

فواد حمه‌ خورشید جە ده‌سه‌به‌ندیه‌ که‌شنه‌ باسو زوانو گورانی مه‌که‌رونه‌، واته‌نش (له‌هجه‌و گورانی دروسیان جە، گورانی بنه‌ره‌تی، هه‌ورامانی، باجه‌لانی، زازا). (حمه‌ خورشید، ۱۹۸۳: ۴۳)

گورانی بنه‌ره‌تی خه‌لکو ناوچه‌و ک‌ندی و زه‌هاوی و جوان‌رۆی قسێش په‌نه‌مکه‌رانی، هه‌رپاسه‌ کاکه‌یه‌ کیو داقوقی نزیکو که‌رکوک، و زه‌نگنه‌ کیو نزیکو کفری. منیج مه‌واچوو به‌لێ گورانی بنه‌ره‌تی زه‌نگنه‌ و باجه‌لان و کاکه‌یی (یارسانه‌کی) که‌رکوک و خازری و شه‌به‌کی و جمورئ و شیخانی... هتد به‌ زوانو گورانی قسێمکه‌رانی. یاگیوه‌ ته‌ره‌نه‌ مه‌واچو زوانی گوران زینده‌ نه‌ین چون ژماره‌و قسێکه‌رانش فره‌ که‌م بیه‌نو و چه‌نی فه‌قیری ئی له‌هجه‌یه‌ جە میراسی ئه‌ده‌بیینه‌ (حمه‌ خورشید، ۱۹۸۳: ۴۴)، دیاره‌ن کاک فواد بی ئاگان ئه‌چا هه‌زار سا‌له‌ زه‌پینه‌و گورانی که‌ دینو یارسانیش په‌نه‌

نویسیان و سهدان شاعیرش ویرشینی پیسه و شیخ مسه‌فاو ته‌خته‌ی و بیسارانی و ئەلماس خانو که‌نۆله‌ی و سه‌یدی و مه‌وله‌وی ... هتد، که وچه‌دارته‌رین و مره‌می ئەده‌بیشان بیه‌ن وه‌لی ئانه‌ینه کوردی نویسته‌ی په‌یدا ببۆ. هه‌ریاسه‌ په‌رسه‌ش به‌ویش نه‌که‌ردینه چی ئەماره‌تو ئەرده‌لانی زوانو گۆرانیش هۆرچنی په‌ی زوانو ئەماره‌ته‌که‌یش و زوان ده‌سه‌لاتی و دادگای و ئیداره ده‌وله‌تیه‌کاش ئیجا زوانو ئەده‌بیاتیش، هه‌ریاسه‌ تا مه‌یاوو لاو میرنشین بابانه‌کان تا نیمه‌ ده‌سه‌لاتیشا زوانو گۆرانی زوانی فەرمیشان بیه‌ن، تائیسه‌یچ دۆله‌مه‌ندته‌رین ئەده‌بیاته‌ن. نه‌په‌رسانیچش وه‌رو چیشی ئی گرده‌ ده‌سنووسی به‌ زوانو گۆرانی- هه‌ورامی چی دزه‌شا په‌نه‌ کریان په‌ی مۆزه‌کانو ئەلمانیای و ئینگلیزی فەرنه‌سه‌ی و ئەوروپای؟ نه‌په‌رسانش چی ئەده‌بیاتو کلاسیکو فارسی تیکه‌لیوه‌ زوانو عه‌ره‌بیشا نویسته‌ن، یام شاعیره‌ کوره‌ده‌کی چی به‌ زوانو گۆرانی نویسته‌نشان، ویشان فیرو زوانو گۆرانی که‌رده‌ن به‌خاتره‌و نویسته‌ی ئەده‌بیاتی، زانانشان که‌ ئی زوانه‌ فره‌ کونه‌ن و یانه‌وه‌ی هه‌زاران سالی نویسته‌ی و ئەده‌بیاتی هه‌ماسی بیه‌ن جه‌ ئاریان زه‌مینه‌، شو‌نیه‌ره‌ فره‌ په‌وانه‌ن چه‌نی هونه‌رو شیعره‌واته‌ی په‌خشانئ مه‌یووه‌.

دکتۆر نه‌ریمان خوشناو جه‌ کتیبو زمانه‌وانی کاره‌کینه‌ به‌رگی یه‌ کهم باسو دایلیکتو گۆرانی مکه‌رو پی جوړه‌ (گۆرانی په‌سه‌ن، هه‌ورامانی، باجه‌لانی، زازا) گۆرانی ره‌سه‌ن ناوچه‌و که‌ندی و زه‌هاوی و جوانرۆینه‌ هه‌نی، هه‌ورامیه‌کی زه‌رده‌ی و رێژاوی و که‌نۆله‌ی و قه‌لاو قروه‌ی و عه‌بدولمه‌لیکیه‌کانو زاغمه‌رزیه‌ جه‌وه‌لاتو ئیراینه‌، هه‌رواسه‌ کاکه‌یه‌کی داقوقی و زه‌نگنه‌و نزیکو کفری و قادرکه‌ره‌می، سیامه‌نسوری ناوچه‌و له‌یلانو وه‌رکه‌وتو که‌رکوک. (خوشناو، ۲۰۱۶: ۱۸۳) باسو باجه‌لانه‌کان مه‌که‌رون که‌ نزیکو موسلینی (په‌نه‌یچشا مه‌واچان شه‌به‌ک)، به‌شیچشان ئینی نزیکو خانه‌قی و قۆره‌توی، هۆرین وشیحانی، بنکوره‌ و مه‌یدانی و زه‌هاوی... زازای مه‌گنانئ ئەرزهرۆم و موش و خه‌ریوت جه‌ وه‌لاتو تورکیه‌ی.

من چیگه‌نه‌ ته‌نیا مه‌به‌ستم واتئ (گۆرانی په‌سه‌نین یام گۆرانی بنه‌ره‌تی/ئه‌سه‌ل) دوی زوان ئەشناسئ واته‌نشان گۆرانی په‌سه‌ن، ئەوی ته‌ری پاسه‌شان نه‌واته‌ن، یانی گۆرانی ره‌سه‌ن ئانیئ که‌ به‌زوانی گۆران قسئ مه‌که‌رائئ، منیچ ئینه‌م به‌گوشئ ویم ئەژنیه‌ن، به‌چه‌می ویم نویسته‌که‌شان دیه‌نم که‌ ریک گۆرانین، پیسه‌و شعره‌و شاعیره‌ وه‌رینه‌کانمان و پیسه‌و نویسته‌یو تیکسته‌کانو سه‌رنجانی، کتیوو پیروزو یارسانه‌کان. یانی ئی خه‌لکه‌ هه‌ن و بیه‌نیچ سه‌رو زه‌مینیه‌ ئیسه‌تیچ پی زوانیه‌ قسئ مه‌که‌رائئ، ئینه‌ په‌یلوای نویسه‌رو کتیوو (گۆران وه‌ک زمانیکی ئەده‌بی) ره‌ژ مه‌که‌رووه‌، که‌واته‌نش گۆران زوانی ئەده‌بی بیه‌ن و هیچ قسشکه‌ریش نه‌بیئئ سه‌رو زه‌مینیه‌، زوانیه‌ ئەده‌بی بیه‌ن که‌ خه‌لکه‌ که‌ ویشان ریکئ که‌وتیئ که‌ پی جوړه‌ بنویسان.

زوانیوه ئه‌گه‌ر سه‌روزه‌مینوه قسیکه‌ریش نه‌بیینی، هه‌رگیز ئه‌فلگیرنیه‌ن که ببونه به‌زوانی ئه‌ده‌بی و زوانی یوگیرو سه‌رده‌میوه‌جه سه‌رزه‌مینوی دیاری کریانه، چون چاسه‌رده‌منه نه‌ته‌نیا شیعره، به‌لکو په‌خشانیچ باوبیه‌ن و ئه‌پی زوانو گورانیه نویسیایی، پیسه‌و ئیسه‌تی که زوانی یوگیرو هه‌ریمو کورده‌سانینه زوانی کوردین، ئیسه‌گرددو میدیاکان و یاونه‌ره‌کان هاما‌کارینی په‌ی یوگیرتیه‌ی زوانی، وه‌لیم چا سه‌رده‌منه ته‌نیا زوانو شیعی و هه‌ماسه‌ی و په‌خشانی بیه‌ن به‌هوکارو یوگیرتیه‌ی زوانی. ئیسا په‌ییمان به‌رکه‌وت که زوانو گورانی زیات‌ه‌ر جه هه‌زارن سالان چیه‌لته‌ری زوانی یوگیرو سه‌رزه‌مینویه فراوانی ئه‌ده‌بی و ده‌سه‌لاتی سیاسی و ئایینی بیه‌ن، وه‌ قسیکه‌ریش بیینی و ئیسه‌یچ هه‌نیش و قسیش په‌نه‌مه‌کرانی. وه‌لیم دمای ورا‌ی ئه‌رده‌لانه‌کان ساله ۱۸۶۷ ئیتر هه‌سه‌اره‌و نویسنای به‌زوانو گورانی کزبیه‌ن و گرو‌لیه‌ش که‌وتینه‌ لیژی.

دایلیکتو هه‌ورامانی - ئه‌ژاو زوانو گورانی

دیاره‌ن دایله‌کتو هه‌ورامانی یون جه دایلیکتو کانو زوانو گورانی ئه‌وی ته‌ریچ، زه‌نگنه و باجه‌لان و شه‌به‌ک و جمور و سیامه‌نسوری وشیحانی ... جه ئیراقنه ... هتد، دایلیکتو هه‌ورامانی یون جه دایلیکتو ده‌سه‌ونه نه‌دریاکانو ئی زوانیه (ده‌س نه‌ومرده) زوانیوه‌ن شونه‌ماو زوانه هاما‌کانش فره کارشان وه‌نه نه‌که‌ردن و سیما په‌یره‌کیش هه‌لای مه‌نینی ویش پیسه‌و زوانیوی تازه‌ی مه‌رمانو، ریخه‌کیش به‌رانشوه سه‌روزانو ئاویستای و فارسی کونی و فارسی میانه‌ی و په‌هله‌وی فارسی ده‌ری، یانی بری سیفاتیش چه‌نه‌نی که هنی ئازوانه قه‌دیمیانی که دلی ویشنه پارێزینییش، که‌مه‌ترین فاریایش ئامان مله‌ره. جه واتاریوی ته‌رته‌ه‌سو ئی ریخان مه‌که‌رمینه.

له‌هجه‌کیو دایله‌کتو هه‌ورامانی

من گه‌ره‌کم نیه‌ن فره درێژه بده‌و ئه‌پی ده‌سه‌به‌ندیه، که (له‌هجه‌و له‌وونی و ژاوه‌روی و ته‌خی). وه‌لیم چینگه‌نه گه‌ره‌که‌من جو‌ره ده‌سه‌به‌ندیوه ته‌ر ئاشکرا بکه‌رون و بواچو که دلی هه‌ورامیه‌کانو هه‌ورامانیه دوی جو‌ری له‌هجه‌ییمان هه‌نی یوشا نی‌ر و ماش هه‌ن، ئه‌وی ته‌رشان قسیکه‌رده‌یشان چه‌موو ئیدیشانه که‌رده‌وشان میلینه. من بزانو تائیه‌سه‌که‌س سه‌رو ئی بابه‌تیه‌نه‌لان، په‌ی نمونه‌ی قسیکه‌ریو له‌وونی و ته‌ختی به‌گردینی ره‌گه‌زو نیرو‌مای جیا مه‌که‌رانوه قسیکه‌رده‌ینه، وه‌لیم ژاوه‌رو و پاوه چه‌په‌وانه‌وه، هه‌که‌که‌رده‌و، فعل پیسه‌که‌سیوه میلی‌م‌دان قه‌له‌م، یانی فره‌و که‌رده‌وه‌یشان، فعلی میلینی، فره‌و ده‌گایه‌کانو ژاوه‌روی تا بیاوونه پاوه و چه‌نی ده‌گا‌و خانه‌گای نزیکو پاوه‌ی به‌زوانیوی هه‌که‌فعل چه‌نه‌ش میلینه.

جا سهرنجه دهیدی، زوانیوه بریش نیرو و ماش ههن، برپوهش ته نیا ماش ههن. چهولایچه وه گورانی ئهسل نیرو ماش نیهن و گرد نیرو یانی ره گهز و جنسی دهستوریش نیه، نیر و ما جیا نمه کهرانوه دلی رازوانیشانه، پیسه و زوانی فارسی و کوردی و فره و زوانه ئیرانیه کان. چیگه نه په یما بهر مه گنۆن که ههورامی زوانیوه دهسنه و مردهن، سیفه تو زوانه پهیره کانش هه لای پاریزنان، پیسه و زوانو ئاویستای و فارسی کونه ی نیرو ماشان بیهن، وه لیم ته ماشه مه کهری له هجه و ژاوه روی مان و له هجه و گورانی نیروما نیهن، متاومی بواجمی گرد نیرو، ئینه په یما سه له منو که ههورامی زوانیوه پهرن، مه تاومی به ئه داو زوانو گورانیش بنیه میهره.

فارپای زوانی

زانستو زوانه شناسی سه له منانش که زوانه کی هه میسه ئینای فارپاینه، یانی هیچ زوانیو نمه تاوو ویش لابدو چی هوروزمه و فارپایه، ئه گهر زوانی ههورامی جه قه ڈیمنه زوانیوه پهر و ته مام کامل بیه بو، که من باورم پاسنه، ئانه که پهنش مه و اچان زوانو گورانی (دایلیکته کانو یارسانی و شه به کی و باجه لانی وزه نگه ی قه لا و قروه ی و ئه ویشاته ری) فارپایشان ئامان ملهره، به نونگه و تیکه لاوی چهنی زوانو فارسی و کوردی و ئه ویشا ته ری، که ئی زوانی گردشان نیرو میله شان نیهن، زوانیچ هه میسه ته قه لا مه ڈونه په ی ئاسانه رین شیوه ی، وهرو ئانه ی نیشانی ره گه زیشان وه ره وه ره ی لا بهر دینه دلیو زوانو گورانیوه دایلیکته کانشنه، به نونگه و نویسته ی و تیکه لاوی زوانه هامسا کانشان، وه لیم جه ههورامان پاسه نه بیهن فره و زوانه شناسه کان مه و اچان ههورامی زوانیوه دهسنه و مرده بیهن، هور که وته ی جوگرافی ناسته نش زوانه کهش کاریگه ری زوانه هامسا کانش سه رو ببونه، ویش پاریزنان، ههر به پاکی و پهیره بی مه نه نوه. چهنی ئانه یچه زوانو ههورامی بری سیفه تی زوانییش هه نی که رپخه شان مه گیلونوه په ی زوانو ئاویستای و فارسی کونه ی و فارسی ده ری، یانی ههورامی ره سه نه ن و فره و مرگه ش گهر ته ن جه ماوه و هه زاران ساله یشنه فارپایش نامان ملهره پیسه و فریوه جه زوانه ئاریه کان، ئه گهر فارپایچ رووه ش دابو فره کهم بیهن ههر سیفه ته تایبه کیو ویش پاریزینی، که برپو جه زوانه شناسان ئینه شان واوه ی که رده نوه و سه رو ئاناره م په نه که رده ن، که زوانو ههورامی ئا فارپاییشه نامینی ملره که ئاومینی ملو زوانو کور دیره. پاسه بو زوانو گورانی به نونگه و هور که وته ی جوگرافیوه و ههر پاسه قسیکه ریش فری بینی، زوانو ده سه لاتی و ئینی بیهن، نه ک ههر یانه وه ی زوانه که ی گهره بو نه و زوانو دینو یارسانیوه فریوه جه کورد زوانان و فارس و تورک پی زوانیه شیعریشان نویستینی ته نانه ت هیندیچ، که ههورامیه که سه خت بیهن، وه ره وه ره ی هه ولیشا دینی ئاسانش بکه رانی، ئتر چند سیفه تیوه رازوانییش گمی که ر دینی. یانی ئه گهر زوان قسیکه ریش فری بانئ و جوگرافیوه فره نه وه لاو بیه بووه، ئه کید ئانه زوتهر فارپایش مه بو ملره به تایبه که شونه ماو زوانه

هامسایه کانش سه‌رۆ به‌ربگنۆنه، وه‌لیم زوانیوه ئه‌گه‌ر خه‌لکی که‌م قسیش په‌نه بکه‌رۆنه و یاگیوه جوگرافیه‌ی سه‌خته‌نه و قورخ کریانه ببۆ، دیاره‌ن که‌مته‌ر مه‌فاریۆ، چوون تیکه‌لاوی که‌مته‌ره‌ن و ئامۆشیه که‌مته‌ره‌ن، پیسه‌و زوانی هه‌ورامی. وه‌لیم ئه‌چی زه‌مانو جه‌هانگیری و په‌یدابیه‌ی جاده‌و قیری و کاره‌با و سه‌ته‌لایت و ئنترنیت و گیلاو و یاری، شۆنه‌مای خراپه‌ منیوره سه‌رو هه‌ورامانی په‌ی شیونای فه‌ره‌نگی و زوانه‌که‌یش، مه‌شۆ هاگاداری بیمی، ویمان هیقم ته‌ر بکه‌رمین.

به‌راوردیوه‌ رازوانی میانو گورانی و هه‌ورامینه

سه‌رنجه‌ بدهیمی سه‌رو بری جیاوازیه‌ رازوانیه‌کان و یۆشیه‌ی میانو زوانی گورانینه‌(دایلیکته‌کانو کاکه‌کی و زه‌نگنه‌و باجه‌لان و شه‌به‌ک و قه‌لاو قروه‌ی و شیخانی و ئه‌ویشاته‌ری) چه‌نیو زوانو هه‌ورامی یام دایلیکتو هه‌ورامانی:

۱. فۆنه‌تیکی هامبه‌ش یانی ئاده‌نگی که‌ ده‌مۆ به‌رمه‌یانی پیسه‌و یوی مه‌درکنمیشان، دیاره‌ن گرد زوانیوه‌ درکنای تایبه‌و ویش هه‌ن.

۲. نیرو ما زوانی گورانه‌نه‌ نه‌مه‌نه‌ن، وه‌لیم هه‌ورامینه‌ هه‌ن و ویش پارێزان، پیسه‌ واتمان هه‌ورامان برپوش نیرو ما هه‌ن و برپوش ره‌گه‌زو ما ی پۆشه‌و دیاره‌ن، وه‌لیم زوانو گورانی و دایلیکته‌کیش نیرو ماشان نیه‌ن. به‌ په‌یلوای ویم مه‌واچونه‌ وه‌رو ئانه‌ی زه‌مانیوه‌ زوانو ئه‌ده‌بیاتی و نویسته‌ی بیه‌ن، وه‌ ئاخه‌لکه‌ که‌ پی زوانیه‌ نویسته‌نشان ته‌نیا گورانی/هه‌ورامیی نه‌بیینی، خه‌لکانی ته‌ریچ بیه‌ن که‌ زوانشا گوران نه‌بیه‌ن، وه‌رو ئانه‌ی په‌ی ئاسان کاری نیرو و ماشا به‌کار ناوردنه‌ن، چون ئه‌چا سه‌رده‌منه‌ زوانو فارسی بیه‌ن ئاڈیچ نیرو ماش نه‌بیه‌ن، هه‌رپاسه‌ کورده‌کیچ قسی که‌رده‌ینه‌ که‌ هامسیمان بیینی هه‌م نیروماشان به‌کار ناوردنه‌ن.

۳. نیشانی کۆی(جه‌م) زوانی گوراننه‌ (ان). وه‌لیم زوانی هه‌ورامینه‌ (ی، ان)، ئیسه‌نه‌(ان) که‌مته‌رین به‌کارناورده‌یش هه‌نه‌ن هه‌ورامانه‌نه‌، ئه‌گه‌ر سه‌رنجه‌ بدهیمی شارو پاوه‌ینه‌ و که‌نۆله‌نه‌ هه‌ردوی به‌کار ماوه‌رانی، ئینه‌ ئانه‌ی سه‌له‌منۆ هه‌ردوی یه‌ک ریخه‌شان هه‌ن، نه‌ک هه‌ر ئینه‌ زوانو پاوه‌ی فره‌ ئه‌و زوانو گورانی مشۆ جه‌ قسیکه‌رده‌ینه‌. یام سه‌رنجه‌ بدهیمی که‌ برا هه‌ورامیه‌کیی ته‌رما جه‌ مازینه‌ره‌ان و جه‌ قه‌لاو قروه‌ی و جه‌ که‌نۆله‌ هه‌ر پی جوړه‌ جه‌م مه‌که‌رانی، ئینه‌ سه‌له‌منۆش که‌ ملکو زوانه‌که‌یمان، سه‌رنجیوه‌ته‌ر فره‌و نامی یاگی "شۆنه‌" ده‌گایه‌کانو هه‌وراماینه‌ به‌(ان) دمایشان ئامان، په‌ی نمونه‌ی جه‌ ده‌گا و گولپینه‌ به‌ (ان) جه‌می کریاینی و نامی نریینی، ئینه‌ مه‌سه‌له‌منۆش و مه‌چه‌سپنۆش که‌ زه‌مانیوه‌ بیه‌ن پی جوړه‌ قسیشان که‌ردینی نمونه‌کی(سی خران، سیخاران، ده‌ره‌فیلان).

هانه ژه نان، سی ته پان، ته په سیلکان، ته په دماره کولان، هاره گلان، ده گاشیخان، کوسالان).

۴. نامرازو وستهی سهری (مزاف و مزاف الیه) وهختیوه دوی نامی مهوزی سهری یوی پرسته نه، زوانی ههورامینه به (و) واو مه کریونه، وه لییم زوانو گورائینه به (کهره) کریونه، یام به بی هیج ئیزافیوه، پیسه و گردو زوانه ئاریه کان، پیسه (دل من) یام کهره، نمونیوه جه نویستهی کاکه یه کانو کهر کوکی مارمیوه (ئه گهر حه کیمه نی سهر ویت تیمار کهره) (کاکه یی، ۲۰۰۶: ۳۴) ئه گهر به ههورامی بنویسمیش (ئه گهر حه کیمه نی سهره و ویت تیمار بکهره). (ئانه مل من و ئانه شمشیر تو). ئه گهر سهرنجه بدهیمی گردو شاعیره کونه کانمان پی زوانیه نویسته نشان، یه ک واوی ئیزافه دیار نیهن شیعره کانسانه. (بیجگه م چند باقه شعری سهدی که واو به کار ئومان، ههر پاسه مه لالا خذرو روارپچنه واو جه شعره کاشنه مه وینیون).

۵. جیاوازییوه گولانهی ته ریچ ئانه ن که یاگه نامی په یوه سه (ضمیر متصل) په ی که سی یوه مو تاکی، گوراننه (ی) ن وه لییم ههورامینه (و). نمونه (نان موهره) ههورامینه پیسنه ن وه لییم گورانی یام کاکه یی و باجه لانه کی و زهنگنه کی و شه به کی مواچانی (نان مهوهری)، مه لو په ی بازاری: مه لی په ی بازاری.

۶. چه مه و کهرده وه (مصدر و فعل) پیسه نه می یوی، چه نی وه لگیر و دماگیرو چه مه ی و کهرده ی یوی مسمی، من مه واچو چه مه و فعل سهنگه و مه حه کینه په ی یوبیه ی زوانیوه. ئه گهر چه مه و فعل جیاواز بو ئانه دوی زوانی جیاوازیی.

۷. مادام نیرو مانیه ن زوانی گوراننه ئیتر سیستمو متابه قه ی نیهن میانو سیفه و مه وسوفینه، میانو ژماره یه وه ئه ژماره یینه (عه ده و مه عدد).

۸. بری جیاوازیی مه وینیان جه یاگه نامی وئسه ریته، (ئیشان) که پیسه نه فارسی، یانی ئاډی، ههر پاسه یاگه نامی ئیشاره یه و سیفه ت ئیشاره نه زوانی گوران دوی دانی به کار ماوهران، جه معشا به (ان) کهر، ئانا: ئانا. ئانا: ئانی، ئینه: ئینان.

۹. کهرسه "په سا" ی سهره کی زوانی چه مه ن، کهرده وه ن، ئه گهر یوبیان ئانه یه ک زوانه ن.

زوانو گورانی که ی په یدابیه ن؟

به ته مامی و به رینو په یدابیه یو زوانو گورانی دیار نیهن، وه لییم دماو ئانه ی سوپاو ئیسلامی و عهره بی وه لاتو ئاریانیش کهوت چیرو چنگان، چاوه خته وه نامی گورانی په یدا بیینه و دلی به لگه نامه کانه هه نه، ئه کید و به رینش مه گیلونوه په ی زه مانپوه وه لته ری، یانی دماو ئانه ی ههورامیه کی که یانه وه ی دینو زمرده شتی و دماهر دینو یارسانی بیینی، نامی گورائیشان پوه لکنی، گوران، گاوران، گاوران یانی

غەیره ئیسلامی، ئتر ئی نامی تا ئیسه‌یچ هەر مه‌ئینه دلئ به‌لگه‌نامه قه‌دیمیه‌ کانه، هه‌ر پاسه‌ دینو یارسانی کولش نه‌ژان چی زوانیه، که‌لامو ئاینه‌ که‌یشان به‌ زوانو گورانی نویسنانه‌وه، دما‌تەریچ شاعیره‌ کیو هه‌ورامانی و ده‌ور و په‌شتی هه‌ر ئه‌پی زوانیه نویسته‌نشان، میرنشینو ئه‌رده‌ لانیچ درئزه‌ ده‌رو ئی زوانی و ئاینو یارسانی بیه‌ن. (په‌ی زانیاری زیاتهری ته‌ماشه‌و کلام خزانه‌ سرنجام سدیق بوره‌ که‌یی بکه‌ردئ چاپ ۱۳۹۷).

باباشیخ حسینی جه‌ کتیبو هاشم بر دانش زبانشناسی واته‌نش زوانو گورانی بی که‌م و زیاد ئه‌وامه‌نه‌و زوانو په‌هله‌وین (پارتی)، هه‌ورامی و له‌هجه‌ کیش ئه‌وامه‌نه‌و پارتی میانه‌ین، دما‌جاریچ مه‌لانیوه‌ سه‌رو پارتی باستانی). (حسینی، ۱۳۸۳: ۲۶۲) یانی وه‌رینو زوانو گورانی - هه‌ورامی مه‌گیلوه‌ په‌ی دما‌و هوته‌ره‌و ئه‌سکه‌ ندره‌ی، سه‌رده‌مو ئه‌شکانیه‌ کان که‌ زوانشان په‌هله‌وی بیه‌ن. قه‌باله‌ کئ هه‌ورامانی جوانته‌رین به‌لگه‌و سه‌له‌منای ئانه‌ین که‌ زوانو گورانی - هه‌ورامی چاوه‌خته‌وه هه‌ن. چونکه‌ یو جه‌ به‌لگه‌ ناما‌کان به‌ زوانی په‌هله‌وین، برئ زوانته‌شناسی و تاریخه‌ شناسی مه‌واچان که‌ هه‌ورامی کونه‌ن (جه‌ هه‌ورامانه‌نه‌ ساله‌و ۱۹۰۹ میلادی به‌رئ قه‌بالئ به‌هاداری ئیژییوه، که‌ دویشان به‌ زوانو یونانی، ئه‌وی ته‌رشان به‌ زوانو په‌هله‌وی، که‌ فره‌و زوان ئه‌شناس و دیرینه‌ ئه‌شناسه‌ کان واته‌نشان ئی زوانه‌ زوانو قسیکه‌رده‌یو ناوچه‌ که‌ین، که‌ هه‌ورامین. فارس پا‌گرددو ده‌سه‌لاتیوه‌ ئی زوانه‌شه‌ نه‌ که‌رده‌ن به‌ فارسی، وه‌لیم برئ زوانه‌ته‌شناسی کال و کرچئ کوردی واته‌نشان قه‌باله‌ که‌ به‌ زوانو کوردین). (پیری، ۱۳۹۸: ۱۲۶)

ئه‌گه‌ر بگیلمیوه‌ په‌ی وه‌لته‌ری دما‌و گیرای وه‌لاته‌ که‌ی به‌ ده‌سو ئه‌سکه‌ ندره‌ی مه‌کدونی، فریوه‌ جه‌ زمه‌ده‌شتیه‌ کان په‌ناشا ئاومرده‌ په‌ی هه‌ورامانی تا ویشان بیاریژنان، چون هه‌ورامان نه‌گیریان، سوپاو یونانی و ئه‌سکه‌ ندره‌ی نه‌تاوانش بلونه‌ هه‌ورامان (دکتر هه‌ورامانی ئاناره‌ مکه‌رونه‌ پینه‌ی جه‌ کتیبو میژوو هه‌ورامانینه‌).

هه‌ورامان بنکه‌و گه‌شه‌ که‌رده‌یو دینو زمه‌ده‌شتی و زوانشان گوران - هه‌ورامی بیه‌ن، دینو یارسانی هه‌م بنکه‌و په‌ی‌دابیه‌یش و وه‌لاو بیه‌یشه‌وه هه‌ورامان بیه‌ن، دیاره‌ن گرد ئاینیوه‌ زوانیوه‌ تاییه‌و ویش هه‌نش، هه‌ورامان یانه‌وه‌ی دوئ ئاینان بیه‌ن به‌ درئزایی تارپخه‌ی، زوانه‌ که‌یچشان هه‌ورامی بیه‌ن، پاسه‌بو مکریو بواچمی هه‌ورامان زادگا‌و نیشتگا‌و گرددو گورانه‌کان. چی باره‌و کتیبو (جغرافیای تاریخی پالنگان، به‌ جوانی باسو بنه‌ره‌تو گورانه‌کان مکه‌رونه‌ که‌ جه‌ پالنگانه‌نه‌ بیه‌ن). (پیری، ۱۳۹۸: ۱۵۲) چه‌نی وه‌لاو بیه‌ی دینه‌ که‌ی زوانه‌ که‌یچ وه‌لاو بیه‌نوه، به‌ لویا زه‌مانه‌ی و مه‌ره‌ وه‌ره‌ی زوانه‌ که‌ه‌ فارپایش ئامان مله‌ره‌، که‌ دایلیکته‌کانو (گورانی ره‌سه‌نی: باجه‌لان و شه‌به‌ک و زه‌نگنه‌ و یارسان، عه‌بدولمه‌لیکی قه‌لاو قروه‌ی و مازنده‌رانی، یارسانه‌ کئ زمه‌ده‌ی و گه‌وره‌ جوئ، یارسانه‌ کئ که‌رکوکئ و خازری، شیخانی و سیامه‌نسوری و رۆژبه‌یانی). هه‌ورامیه‌ کئ هه‌ورامانی و زازاکیه‌ کئ

وه لاتو تورکیه ی). ئانی که لوی و دوری کهوتیوه جه هورامانی زوانه که شان فاریان به لوی زه مانه ی کومه لئی سیفته تی زوانه ره سه نه که نشان گمی بیی، پیسه نیرو می.

وه لیم هورامان وهرگه ش گیترت و زوانه ره سه نه که ش پاریزنان، تا ئیسه بیچ مهنه ن، ئادیچ نونگه ی جوگرافی بی هامکارش، ئیسه متاومی بواجمی زوانو ئاینو زمرده شتی و یارسانی، زوانو گوران-هورامین، که میراسگیرو زوانو ئاویستاین، دیارن من مبه ستم ئانه نیهن که بواجون زوانو ئیسه و هورامی کوت و لت پیسه و ئاوه خته یه بیهن، زوان هه میسه ئینا فاریانه، ئه کید ئی زوانو ئیسه و هورامی جیان جه زوانو ئاوه خته یه که هه زاران سالی چپوه لته ر قسش پهنه کریینی.

چی زوانو گورانی خه ریکا بفاریو یام بمر و ؟

زوان هه میسه ئینا فاریانه، بری جاری زوان فاریو به ی زوانیوه ته ری که پهنه ش مه و اچان زوان مه رده، یانی زوانا که مه فو تیو و دلینه مشو ئه ندای و قسیکه ره کیش به زوانه تازه که ی قسی مه که رانی. جاری چامنه بیچ هه ن ئی زوان فاریایه گردو زوانه که ی نمه گیرو ئوه، ئینه زوانی گورانه وینمیش دیالیکتو گورانی ره سه نی خه ریکا قسیکه ره ئیش نه مهنینی، مه گه ر که سه پیره کی، زارو و گهنج پهنه ش نمه دوانی هه ر پاسه نویسته ی به زوانی گوران ئیسه تی نه فره که مهن، دما و و رای ئیماره تو ئه رده لانی ورده و زوانو نویسته ی گورانی نه مهن، تا ئیسه بیچ زوانو نویسته ی به گورانی فره که مهن، بری شاعری باجه لانی و زه ننگه ئی و یارسانی هه نی به زوانو گورانی منویسان، هه ر پاسه زوانی هورامی ئیسه پهنه ش منویسیونه و کتیش پهنه چاپ مه کریو، جا با بزانی هه کارو فاریو که م هازی زوانو گورانی چیشه ن؟

یوه: فاریای ده سه لاتی سیاسی، ده ولته، ئیماره ت. چاوه خته وه ن ئه رده لانه کی و پینی، زوانو گورانی که زوانو ئی ده سه لاتی به بی ئادیچ هه ره سه ش ئاورده، پهنه ش نه نویسیان، خه ریکا قسیکه ره ده بیچ پهنه ش فره که م بیهنه، شه به ک و باجه لان و زه ننگه کی و شیخانی و سیامه نسوری و داوده و رۆزبه یانی هه ر فره بیخه مینی جه زوانه که نشان و وستنه نشان لاه به زوانی عه ره بی و کوردی قسی مه که رانی، وه لیم یارسانه کی یانه و ویشانه به زوانو ویشان (زوان ماچو، زوان گوران) قسی مه که رانی وه لیم ئادیچ نویسته یشان فره که مهن، هه ورامیه کی ئازه شان فره خاسته رن، هه ر نا جه هه ورامانه به زوانو ویشان قسیمکه رانی، هه ر پاسه من ئاگاداربو هه میسه نویسته ی به شو ویش بیهن جه هه ورامانه، به تایبه شیعه، وه لیم نویسته بیچ ساله و ۲۰۱۰ وه فره بیهن به نونگه و په یذا بیه ی ئینته رنیتی، هه ورامی جه گردو وباره کانه خه ریکه ن زوانه که ییش بزینوه، نه ک پیسه و زوانو گورانی، به دایلیکتو هه ورامانی منویسان، ئیسه هه ولپوه هه نه ن په ی یوگیته ی نویسته ی هورامی. وه لیم ئیمه زوانو گورانی-هورامی هه ی ده سه لاتیوه سیاسی نیهن په شتیماره، مه شو نویسه ره دلسوزه کی

شانه بدانە چیرۆ ئی لۆسه گهوری و هورش بگیریانی، یانی ئەر کو حکومه‌تی و ئەر کو مه‌ردمیچ بوزان سه‌رو شانه‌و ویشان.

دوی: نونگه‌ی ئابوری و کومه‌لایه‌تی و ئاینی یۆته‌رن جه نونگه‌کانو فارپای زوانی جه گرد وه‌لاتیوه‌نه، وه‌ختیوه‌نه هه‌ورامی یام گورانه‌کی تیکه‌لو خه‌لکی ته‌ری (عه‌ره‌بی زوانی، کوردی زوانی، فارس زوانی) بانئ شارپوه‌نه که هه‌رمان و کارشان ئینا پیومه‌ره، یام گه‌ره‌کیوه‌نه پیومه‌ره هامسینئ، په‌رژه‌وه‌ندی ئابوریشان پیومه‌ره هه‌نه‌ن، ژهن و ژه‌نواسته‌ی هه‌نه‌ن، ئینه شۆنه‌ما منیوره سه‌رو فارپای زوانی، چینگه‌نه گوران بیهن که‌مینا ناچاره‌ن به زوانو عه‌ره‌بی، فارسی یام کوردی قسی بکه‌رون. ئاین هه‌میشه نونگیوه بیهن په‌ی وه‌لاوکه‌رده‌ی زوانی، گه‌شه و ترووقو زوانی، سه‌رده‌مو زووینه وانای جه کلپسا‌کانه و مزگیه‌کانه ده‌سش په‌نه‌که‌رده‌ن، دیاره‌ن به زوانو ده‌سه‌لاتی قسیشان که‌ردینئ و زوانه گولانه‌کی کرینئ چیره‌وه. ئاینو زوانو گورانی یارسان بیهن، به‌ئاوما‌ی ئاینو ئیسلامی و عه‌ره‌بی، ئی زوانه به زوانو ئاینو کفری و زه‌ندیقی نریانه‌و قه‌ده‌غه‌و قورخ کریان و ناسته‌نشا هیچ ئەر کیوه زوانی ویش بوینۆنه جه نویسته‌ی و په‌خش و یاونای و قسی که‌رده‌ینه.

یه‌ری: فارپای ته‌شکو ژیوای: ژیوای ده‌گانه زوان پارێزنۆ، وه‌لیم شاره‌کانه فره زوانی هه‌نی تیکه‌لاوی مه‌بانئ و زوانی زالتەر ویش سه‌له‌منۆنه و چه‌سپینۆنه.

چوار: کۆچکه‌رده‌ی: به‌زۆرمزی یام به‌وه‌ساله‌و ویت، کۆچت په‌نه‌مه‌که‌ران یام کوچ مه‌که‌ری، هه‌رده‌ باره‌ کینه‌ زوانه‌ که‌ت یومه‌ چیه‌ن که گمش مه‌که‌ری و به‌زوانی ته‌ر قسی مه‌که‌ری. ئیسه په‌رسیوه میو وه‌رو مه‌واچونه ئایا زوانو گورانی مه‌تاوو ویش تازه‌بکه‌رووه و چوزئ بدووه‌نه؟ منیچ مه‌واچو ئه‌ری متاوه‌نه ئه‌گه‌ر کومه‌لئ نویسه‌ری دلسوزئ ده‌سه‌بانه نویسنای و روشنویه‌ کیمان و مه‌رده‌مه‌که‌مان گرد یه‌که‌ده‌س هامکاری و په‌شتیوانئ یوتری بیمئ هه‌نگامئ زلی منیه‌می په‌ی پاریزنای و ئه‌وه‌ژیونایش.

ئه‌وه‌ژیوای زوانی^۱

ئه‌پی په‌رسی ده‌س په‌نه‌مه‌که‌رمئ، ئایا زوان دماو فارپای و مه‌رده‌ی مژیوه‌؟ به‌لئ مژیوه‌، به‌ مه‌ر جیه‌وه که به‌ره‌می نویسیاش بۆنه، زوانو گوران/ هه‌ورامی یانه‌وه‌ی هه‌زاران به‌لگه‌ی ده‌سنویس و چاپکریان، ئیمه‌ی گوران زوان ئه‌گه‌ر گه‌ره‌که‌مانبو مه‌تاومی به‌ شیوه‌ی جوانو تازه‌گه‌ری ژیونمیشه‌وه، وه‌لیم هه‌رگیز زوانه‌ تازه‌که‌ پیسه‌و کونه‌که‌ی به‌رنمه‌شو، ئه‌کید فارپایش مه‌یو مله‌ره ((یونسکو ماچۆ ئه‌گه‌ر میله‌تیوه‌ گه‌ره‌کش ببۆ نازۆ زوانه‌که‌ش بفو‌تیو، ئانه‌ نمازۆنه، وه‌لیم ئه‌گه‌ر گه‌ره‌کیچش بو

۱ میژووی زمان، تور جانسن The history of languages , tore janson2019 لاپه‌لو ۲۹۷، هورگیلنای جه سویدیوه په‌ی کوردی، نوری که‌ریم.

زوانه كەش بمرونه ئانه دليده ساشنه مرو و بئى ئانهى خهفتهش پەي بوهرۆ) يانى پاريزناى زوانى كهوتهن ملو قسيكه ره كانش. چى بارهوه نمونيوه زينده ماوهرميوه: پەي ماوهو دوي ههزار سالان زوانى عيبرى ئينجىلى Biblical Hebrew پيسه و زوانى قسيكه ردهى به كار ناومان، وه ليم بنهراو سه دهه و ويسه ميوه ئارده شانوه مەيدان و ئيسه زوانو نويستهى و قسيكه ردهيو دهولته تو ئيسرائيلين. (جانسن، ۲۰۱۹: ۲۹۷) ئى نمونه په يما سه له منو كه زوان نمەرون، به تاييه ئازوانى كه قسيشان په نه نمە كريان وه ليم يانه وهى كوگا يوه نويسته ينى، يانى جه بارو به لگه نامه يوه هه نى، نويسته يشان هه نه ن، مه كرىو هه متهر به كار به يانووه ژوژيانوه. ئيسه زوانى عيبرى تازه كوپى زوانه كونه كهى نيهن فارپايش ئامان مله ره. وه ليم نه گهر زوانيوه هيچى نويسته ش دماو وئيش جيا ناسته بو، ئانه مه حاله ن بتاوو وئيش ژيونوو، رهنگا نامى پرى ياگان، شونه وارئيش دماوه جيا بمه نان.

ئايا مه كرىو ئيسه تى نويستهى و واناي به زوانو گوران ببو؟

ئيمهى گوران زوان، سه ئان سالى چيوه لتهر زوانو نويسته يمان گوران بيهن، وه ليم زياتر جه سه د سالان وازما ئاوردهن چى نويسته يه، ئيسه نه گهر گهره كمان ببو ريك پيسه و ئا زوانيه بنويسميوه هه رگيز نمە تاومى چون زوان هه ميشه فارپايش مەيو مله ره، هه ر جه دهنگ و فونه تيك و دركناي، تا مياوونه لاه واتى و رستهى و رازوانى. كاريوى زانستين نه گهر كه لك جه نويسته كونه كه يمان هور بگيرمى پيسه و به لگه ي به كارش باوهرمى و چەنى زه مانه ي بگونجمنئيش، يانى تازه گهر يش چەنه بكه رمين، چى باره وه نمونى فرينى، زوانو چينى كه زوانيوى فره كونه ن ئى وه لاته وهرو نارە حەتى هه ولئيش دى كه ئاسنكارئيش چەنه كه راو زوانه كه يشان تازه بكه رانوه، جه ماويوى كوله نه تاوانشان زوانيوه تازه بنياره سهرو بنه ره تو زوانه كونه كهى، ئيسه گردو وه لاتينه ئى زوانه مەويه رو گردو وباره كانه، نمونيوى ته ر زوانى عيبرى كونه ن، كه ئيسه زوانى عيبرى تازه شا سهرو دروسكه ردهن (وه لتهر ئاناره ما په نه كه ردهن). (جانسن، ۲۰۱۹: ۳۳۱) سه ريوه ته رو گرد زوانه كى چه ر خو ژيو ايشا هه ن، ده سه به نديشا په ي كه ردهن، نمونه و زوانه ئيرانيه كان، زوانى فارسى باستان، ميانه تازه، ئيمه يچ مە تاومينه، چه ر خو زوانه كه يما زه مانو زوانه كه يمان نامى بنيه مئى، په ي نمونه ي زوانى گوراني كونه - هه ورامى كون، ئيسه مكريو نامئيش بنيمى زوانو گوراني تازه ي - هه ورامى تازه، به كه ل هور گير ته ي جه دو كيومينته كونه كان و گونجنايش چەنى زوانو ئاروى. ته نيا جياوازي ئيمه ي گوران زوانى ئانه ن كه ئيمه ده سه لات و ده ولته تمان نيهن، نه ر كه كه مه گنونه سهرو شانوه نويسه ره دلسو ته كان. يانى نه گهر زوانيوه بنه ره تش بيه بونه، تاريخه ش بيه بو، كومه ك و يارديده رهن په ي ئانه ي وئيش تازه بكه رونوه و سه رنه واي به يوو و يارو ژيو اي.

دماقسی

متاومی بواچمی زوانو گورانی - هه‌ورامی^۱ دروسیان جه (یوه: دایلیکتو گورانی بنه‌رته‌تی/په‌سه‌ن: له‌هجه‌کانو باجه‌لانی و شه‌به‌کی و جموری و کاکه‌یی و زه‌نگنه‌ی و شیخانی و پڕۆژبه‌یانی و داوده‌ی و سیامه‌نسوری جه‌ئیراقنه... هتد. هه‌رپاسه‌ جه‌ ئیرانه، له‌هجه‌ و کاکه‌یه‌کانو زه‌رده‌ی و گه‌وره‌جۆی) ئینی متاومی به‌ دایلیکتیوه‌و زوانو گورانی‌شان بنیه‌میتره‌ چون قسێکه‌رده‌یشان پیسه‌ن یوی و نیرو ماشا نیه‌ن جه‌ بارو پاروانیوه‌ (دوئ: دایلیکتو هه‌ورامانی: جه‌ له‌هجه‌کانو هه‌ورامانو ته‌ختی و هه‌ورامانو له‌وتی و هه‌ورامانو ژاوه‌رو‌ی، عه‌بدولمه‌لیکیه‌کانو قه‌لاو قروه‌ی و مازنده‌رانی، هه‌ورامیه‌کانو که‌ندوله‌ی دروسیان). (دایلیکتو زازای "دیملی" زازاکێ جوگرافیا‌شا که‌وته‌ن وه‌لاتو تورکیه‌ و ئیسه‌ی، که‌ ته‌شکو که‌رده‌وه‌یشا پیسه‌نه‌ زوانو گورانی، وه‌لیم چه‌مه‌ش به‌ "ش" دمايش مه‌یو نمونه: که‌ردش، شیه‌یش، واردش. وه‌لیم چه‌مه‌وگورانی په‌سه‌نی و هه‌ورامی به‌ "ی" دمايش مه‌یو "که‌رده‌ی، شیه‌ی، وارده‌ی". وه‌روانه‌ی زازا مه‌ کریونه‌ به‌ زوانیوه‌ وئسه‌رش بنیه‌میتره‌، چون دوور که‌وته‌نوه‌ و فارپاش ئامان ملره‌. مه‌شو ئانه‌یچ بزانی که‌ قسێکه‌رده‌ی گورانی بنه‌رته‌تی پیسه‌ن قسێکه‌رده‌یو خه‌لکو پاوه‌ی که‌ شاریوی گه‌روه‌و هه‌ورامانین. بری زوان ئه‌شناسی کوردی گورانی په‌سه‌ن به‌ زه‌نگنه‌ی و باجه‌لانی و یارسانه‌کان مه‌واچانه‌و وه‌لیم مینورسکی واته‌نش گورانی په‌سه‌ن ئانه‌ن که‌ شاعیره‌ کێ دیوانه‌ کیشان په‌نه‌ نویسته‌ن و جه‌ دیواخانو واله‌یه‌کانو ئه‌رده‌لانینه‌ په‌ره‌ش ئه‌سان و دماته‌ر وه‌لاو بیه‌نوه‌.

ئیسه‌ بری په‌یلوی په‌یدا بینێ گه‌ره‌کشانه‌ن زوانو گورانی و ئه‌ده‌بیاتو گورانی جه‌ فره‌ه‌نگو هه‌ورامانی بې‌باره‌، چه‌ودیم گه‌ره‌کشانه‌ که‌راش به‌ له‌کی و چیدیمیچ گه‌ره‌کشانه‌ واچا زوانو گورانی قسێ که‌ریش نیه‌نی و زوانیوه‌ ئه‌ده‌بی بیه‌ن خه‌لکی په‌ی شیعر نویسته‌ی وئسته‌نو و ئارده‌نشانه‌ یام دروسشا که‌رده‌ن، بی خه‌به‌ر چانه‌ی که‌ ئیسه‌ زوانو مه‌ردمو پاوه‌ی و کاکه‌یه‌ کێ که‌رکوکێ و زه‌نگنه‌ کێ و باجه‌لانه‌ کێ و شه‌به‌کێ و ئه‌ولمه‌لیکیه‌ کێ و که‌نوله‌ قسێ ئه‌پی زوانیه‌ مه‌ که‌رانی. کۆتا قسه‌م ئانه‌ هه‌ر که‌ ئه‌وروپیه‌ کێ واتشا زوانو رۆمانی - لاتینی له‌هجه‌ جه‌ زوانو ئیتالی یام فره‌نسی، ئاوه‌خته‌یچه‌ زانستی و ئه‌قلانین بواچی زوانو گورانی له‌هجه‌ن جه‌ زوانو کوردی، ئیندا زوانو گورانی هه‌زاران سالی وه‌لیو زوانو کوردینه‌ تاریخش هه‌نو زیاته‌ر جه‌ ۳۳ جیاوازی گرامه‌ری و فه‌تیکی و گه‌شه‌ی تاریخی جیاوژیش بانی چه‌نه‌ی زوانو کوردی، کامه‌ ئه‌قل و کامه‌ وێژدان مه‌ که‌رونه‌ به‌ زارو زوانی که‌ ته‌مه‌نش سه‌دو په‌نجا سالی نمه‌ترازیونه‌.

۱ په‌یلوی وئیم سه‌رو زوانو گورانی - هه‌ورامی به‌ره‌نگی سه‌وزو توخ نویسته‌نم

سه ره چه مه کئی

- ۱- اشمیس، رودیگر (۱۳۸۲). راهنمای زبانهای ئیران، ترجمه رضا باغبندی و دیگران.
- ۲- ئەمینی، محهمه د پره شید (۲۰۱۰). هه ورامان باشتر بناسن، هه ولیپر
- ۳- به دلیسی، شه ره فه دین (۱۳۹۳). شه ره فنا مه، هورگیلنای ماموسا هه ژاری، نویسیار ماجد مهردوخ، چاپو هه شتی.
- ۴- تور جانسن (۲۰۱۹). میژووی زمان، هورگیلنای جه سویدیوه په ی کوردی، نوری که ریم
- ۵- پیری، محمد باقر (۱۳۹۸). جغرافیای تاریخی پالنگان، جلد اول.
- ۶- حسن البصیر، کامل (۱۹۸۴). زمانی نه ته وایه تی کوردی، به غداد، چاپخانه و کۆرو زانیاری کوردی.
- ۷- حمه خورشید، فواد (۱۹۸۳). اللغة الكردیه، التوزیع الجغرافی للهجاتها، به غداد.
- ۸- حسینی، باباشیخ (۱۳۸۳). هامشی بر دانشی زبان شناسی، چاپی یوهم.
- ۹- خوشناو نه ریمان (۲۰۱۶). زمانه وانی کاره کی بهرگی یه کهم.
- ۱۰- زه کی به گ، ئەمین (۲۰۰۶). خولاصه یه کی تاریخی کورد و کوردستان.
- ۱۱- دبیر مقدم، محمد (۱۳۹۳). رده شناسی زبانهای ایرانی، چاپ دوم.
- ۱۲- دی. ان. مکنزی (۱۳۹۳). گویش ئورامی، ترجمه ی فارسی محمد سدیق زاهدی.
- ۱۳- سفی زاده بوره که یی، سدیق (۱۳۸۷). پیران و مشاهیر اهل حق، چاپ اول.
- ۱۴- سفی زاده بوره که یی، سدیق (۱۳۶۱). نوشته های پراکنده دربار یارسان "اهل حق، چاپ اول.
- ۱۵- عه بدولا، خوشناو نه ریمان (۲۰۱۶). کتیبو (زار و زمان) چاپی یه ره م.
- ۱۶- مهردوخ، عه بدولمومن (۲۰۰۷). که شکۆله شیعریکی گورانی، کۆکردنوه ی و ساخکه رده یش و سه رنویسته یش ئەنوه سولتانی، چاپی دووهم.
- ۱۷- کاکه یی، ههردوئیل (۲۰۰۶). په ند و قسه ی نهسته قی ماچۆ.
- ۱۸- کتیبو کونفرانسو هه ورامان ئەشناسی (۲۰۱۷) هه له بجه.
- ۱۹- مینورسکی، ولادیمیر (۲۰۱۸). مینورسکی و کورد، هورگیلنای ئەنوه سولتانی.
- ۲۰- مه که نزی، دیقید نیل (۲۰۱۸). مه که نزی و کورد، هورگیلنای ئەنوه سولتانی.
- ۲۱- هه ورامانی، محهمه د ئەمین (۲۰۱۶). میژووی هه ورامان، بهرگی دووهم.